

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра загальноправових дисциплін

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У
СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА»**

Студентки 2 курсу,
8 м групи,
спеціальності 081
«Право»,
спеціалізації
«Правове забезпечення
безпеки підприємницької
діяльності»

Акперової Лейли
Амільвни

Науковий керівник
д.ю.н., професор

Ладиченко Віктор
Валерійович

Гарант освітньої
програми
к.ю.н., професор

Крегул Юрій
Іванович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	6
1.1. Поняття, види та форми корупції.....	6
1.2. Мета та принципи діяльності суб'єктів протидії корупції.....	20
1.3. Нормативно-правове забезпечення запобігання та протидії корупції.....	32
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	40
2.1. Стан запобігання корупції в сфері підприємництва.....	40
2.2. Організаційно-правові аспекти функціонування уповноважених органів з питань запобігання та виявлення корупції.....	47
2.3. Практичні аспекти діяльності запобігання та виявлення корупції.....	56
РОЗДІЛ 3. АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	62
3.1. Напрями антикорупційної політики України.....	62
3.2. Огляд антикорупційних програм України.....	65
3.3. Імплементация закордонного досвіду в антикорупційній політиці України.....	73
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89

ВСТУП

На сучасному етапі корупція офіційно визнана однією з головних загроз національній безпеці в Україні.

Керівництво держави, усвідомлюючи та визнаючи наявність загрози, створює державно-правовий механізм з її викорінення шляхом усунення передумов її існування через упровадження системи превентивних заходів, а також удосконалення правових та організаційних засад запобігання й протидії корупції.

Корупція є складним феноменом, одним з елементів соціальної дійсності, вплив якого поширюється на переважну більшість населення практично в усіх країнах світу, девальвуючи систему соціальних цінностей і пріоритетів, потреб та інтересів, практично всіх сфер суспільного життя та форм суспільної свідомості.

Вивченню правових засад запобігання та протидії корупції, а також корупційного діяння як комплексного поняття приділено увагу в працях таких відомих вітчизняних учених у галузі кримінології та кримінального права, як Л.В. Багрій-Шахматов, О.О.Дудоров, А.П.Закалюк, М.І.Камлик, О.М.Костенко, М.І.Мельник, Є.В.Невмержицький, А.І.Редька, М.І.Хавронюк та. ін. Проте мало дослідженою залишається питання правового регулювання корупції у сфері підприємництва, що і зумовило вибір теми дослідження.

Метою роботи є дослідження правових засад запобігання та протидії корупції у сфері підприємництва.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити низку завдань, а саме:

- з'ясувати поняття, види та форми корупції;
- встановити мету та принципи діяльності суб'єктів протидії корупції;
- вивчити нормативно-правове забезпечення запобігання та протидії корупції;

- дослідити стан запобігання корупції в сфері підприємництва;
- проаналізувати організаційно-правові аспекти функціонування уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції;
- узагальнити практичні аспекти діяльності запобігання та виявлення корупції;
- вивчити напрями антикорупційної політики України;
- провести огляд антикорупційних програм України;
- з'ясувати можливість імплементації закордонного досвіду в антикорупційній політиці України;
- провести узагальнення матеріалу та зробити висновки.

Об'єктом дослідження суспільні відносини щодо запобігання та протидії корупції. України.

Предметом дослідження є правові засади запобігання та протидії корупції в сфері підприємництва.

Методи дослідження. В роботі було використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

При дослідженні загальних положень корупції було використано діалектичний метод пізнання правової дійсності.

Використання методу системно-структурного аналізу дозволило здійснити класифікацію корупції.

За допомогою формально-логічного методу було досліджено законодавство щодо запобігання та протидії корупції.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дослідження, сформульовані у ньому висновки та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній сфері – для подальших наукових досліджень протидії та запобігання корупції та вдосконалення вітчизняної теорії правового регулювання протидії та запобігання корупції.

Структура роботи. Відповідно до мети та завдань дослідження робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел із 79 найменувань. Загальний обсяг роботи 101 сторінка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

1.1. Поняття, види та форми корупції

Корупція є складним феноменом, одним з елементів соціальної дійсності, вплив якого поширюється на переважну більшість населення практично в усіх країнах світу, девальвуючи систему соціальних цінностей і пріоритетів, потреб та інтересів, практично всіх сфер суспільного життя та форм суспільної свідомості. Як і будь-яке складне явище, корупція не має єдиного, універсального визначення. У науковій, навчальній та публіцистичній літературі існує методологічна різноманітність підходів до розуміння корупції, відповідно, наявні різні трактування. Так, на сучасному етапі розвитку досліджень із цієї проблематики досить складно сформулювати єдине визначення.

Водночас необхідно здійснити аналіз різних підходів до розуміння означеного явища, а отже, правильного застосування терміна «корупція».

Зазначений термін, як і будь-який інший, є елементом певної терміносистеми. У науковій літературі термін тлумачать як слово чи підрядне словосполучення, що має спеціальне значення, виражає та формує професійне поняття та застосовується в процесі пізнання, освоєння наукових і професійно-технічних об'єктів та відносин між ними [2, с. 5].

Наділення змістом того чи іншого терміна завжди означає розгляд його в певному пізнавальному контексті, у якому він набуває характеру поняття в межах досліджуваного явища.

Однією з умов існування та застосування терміна «корупція» є обов'язковість дефініції поняття, що висловлюється цим терміном.

Як зауважує А. В. Суперанська, визначення є логічним процесом (прийомом) пояснення поняття, а дефініція – власне результатом цього процесу [62, с. 17].

На практиці існують два основні підходи до формування наукового поняття. Перший – доктринальний, що ґрунтується на дослідженнях учених і фахівців у певній галузі. Другий – офіційний, легальний, що базується на нормативних актах, міжнародних документах та інших джерелах, які мають юридичну силу.

Водночас не всі нормативні джерела, присвячені проблемі корупції, містять її дефініцію. Очевидно, що вплив історичної та національної специфіки зумовлює різне розуміння корупції як явища та її трактування в законах і нормативних актах.

Незважаючи на тривалість існування корупції як явища та надзвичайну її популярність у сучасних умовах, сформулювати універсальне визначення цього поняття непросто. До того ж, у суб'єктів міжнародної нормотворчості відсутня єдина позиція щодо цінності дефініцій, тому в одних ситуаціях їм приділяють значну увагу, а в інших – їх ігнорують.

Так, Конвенція Організації Об'єднаних Націй (ООН) проти корупції (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 31 жовтня 2003 р.) містить дев'ять таких дефініцій: «державна посадова особа», «іноземна державна посадова особа», «посадова особа міжнародної організації», «майно», «доходи від злочину», «призупинення операцій (заморожування)», «конфіскація», «предикатний злочин», «контрольована поставка». Звісно, головною тут повинна бути дефініція поняття «корупція», що, як не дивно, не відображено [33].

Не містить дефініцію корупції також і Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) 1999 р. [34].

Таку ситуацію, коли в міжнародно-правових актах не надано визначень центральних (ключових) для сфери дії цих актів понять, іменують у науковій літературі як дефектність дефініцій.

У міжнародно-правових актах, у яких визначено корупцію, її тлумачать по-різному.

Так, у Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятому на 34-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 17 грудня 1979 р., зазначено, що корупція «... передбачає здійснення або нездійснення будь-якої дії під час виконання обов'язків або через ці обов'язки внаслідок подарунків, які вимагають або приймають, обіцянок і стимулів, або їх незаконне отримання щоразу, коли наявна така діяльність або бездіяльність». Водночас зазначено, що «поняття корупції слід трактувати в межах національного права» [28].

У резолюції «Практичні заходи боротьби з корупцією», поширеній на VIII Конгресі ООН із запобігання злочинності (Гавана, 1990 р.), корупцію визначено як «порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що виявляється в протизаконному використанні свого службового становища суб'єктом корупційної діяльності» [37].

Страсбурзька конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію від 4 листопада 1999 р. тлумачить корупцію як «прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, що порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, яка отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи» [34].

Рамкове рішення Ради Європейського Союзу «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі» № 568 від 22 липня 2003 р. не містить дефініції корупції, проте розкриває поняття «активної» та «пасивної» корупції [59].

Зокрема, активну корупцію визначено як діяння, що полягає в обіцянці, пропозиції або наданні, безпосередньо або через третіх осіб, особі, яка здійснює на будь-якій підставі керівну функцію або роботу на користь

організації, що належить до приватного сектора, неналежної вигоди будь-якого характеру, призначеної йому самому або третій особі, для того, щоб ця особа, порушивши свої обов'язки, учинила дію або утрималася від цього, а пасивну – як діяння, коли під час здійснення на будь-якій підставі керівної функції або роботи на користь організації, що належить до приватного сектора, особа пропонує або отримує, безпосередньо або через третіх осіб, неналежну вигоду будь-якого характеру, призначену їй або третій особі, або приймає обіцянку такої вигоди для того, щоб, порушивши свої обов'язки, вона вчинила певні дії або утриматися від них [59].

У Кодексі поведінки посадових осіб, який прийняла Генеральна Асамблея ООН 17 грудня 1979 р., корупцію визначено як «... скоєння певних дій під час виконання обов'язків, або у зв'язку з цими обов'язками в результаті прийнятих подарунків, обіцянок чи стимулів, чи їх незаконне одержання щоразу, коли наявна така дія або бездіяльність».

Це визначення відображає не лише одержання посадовою особою матеріальних цінностей, а й її службову поведінку [28].

Прагнучи надати узагальнену дефініцію корупції, ООН у довідковому документі щодо боротьби з корупцією визначає це явище як зловживання державною владою для задоволення особистих інтересів.

Варто зауважити, що відсутність чітко закріплених правових визначень стосується не тільки поняття «корупція», а й спостерігається загалом у міжнародних договорах, зокрема в правовій системі Європейського Союзу, що характеризується в науковій літературі як «гнучкість» закріплених у законодавстві правових норм. Ця гнучкість слугує досягненню компромісу між потребами правової визначеності, з одного боку, і потребами ситуативної справедливості – з іншого. Аналогічну думку обстоював Аристотель, вважаючи, що право, як і міра зі свинцю, може, з одного боку, «набувати контурів каменю й мати його вагу», а з іншого – залишатися м'яким і здатним до зміни [36, с. 170].

Цілковита визначеність поняття «корупція» в міжнародно-правових актах може бути навіть небажаною: встановлення меж обсягу та змісту таких понять позбавляє право можливості легко пристосовуватися до національних умов.

Так, у пояснювальній записці до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією зазначено «... те, чи кваліфікуватиметься якась практика як «корупційна» і чи тому засуджуватиметься суспільною мораллю, залежить від конкретної держави» [52].

У національному законодавстві поняття корупції нормативно закріплено в Законі України «Про боротьбу з корупцією» 1995 р.

Зокрема, його було визначено як діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямовану на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг[53].

У чинному Законі України «Про запобігання корупції» закріплено таку дефініцію зазначеного явища (з деякими уточненнями попереднього визначення, сформульованого в попередньому Законі України «Про засади запобігання та протидії корупції»: корупція – використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей із метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам задля схилення цієї особи до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей [54].

Обидва закони мали на меті приведення національного законодавства у відповідність до вимог Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією та Додаткового протоколу до неї і Конвенції ООН проти корупції (UNCAC). Зміни, які було внесено до кримінального закону, стосувалися визначення хабарництва в публічному секторі та встановлення санкцій, визначення

«службової особи», що застосовується в положеннях відносно корупції – включаючи, зокрема, іноземних службових осіб та службових осіб міжнародних організацій, – криміналізацію зловживання впливом і введення конкретних положень щодо хабарництва в приватному секторі.

Очевидно, вищенаведене законодавче визначення є особливим з огляду на те, що воно не є універсальним і не охоплює всієї сукупності корупційних проявів, за які національне законодавство передбачає відповідальність. Зазначену дефініцію корупції сформульовано лише для потреб Закону України «Про запобігання корупції».

Розглядаючи доктринальний підхід до формування поняття корупції, слід зауважити, що феномен корупції почав привертати увагу науковців практично одночасно з появою держави як соціального інституту.

Нерідко певні корупційні дії сприймали як прийнятні, а якщо й карали за них, то дуже м'яко. У Європі переломним моментом вважають 1810 р., коли французький Кодекс Наполеона запровадив суворі покарання з метою боротьби з корупцією в суспільному житті, причому навіть із тими діями, що не суперечили посадовим обов'язкам особи. Таким чином, із появою сучасних форм державного управління в ХІХ ст. зловживання службовими повноваженнями з боку публічних посадових осіб почали розглядатись як серйозне зазіхання на віру суспільства в непідкупність і неупередженість адміністрації (влади).

Аналіз сучасної наукової літератури демонструє значну кількість визначень корупції, узагальнивши які, можна констатувати, що розуміння корупції залежить від кута зору, під яким його намагаються дослідити фахівці різних галузей науки.

Запропоновані авторами дефініції притаманні саме тим наукам, представникам яких вони є, зокрема економічній науці, теорії управління, соціології, юридичним наукам.

Узагальнену позицію науковців, які досліджували поняття корупції в межах економічної теорії, визначено таким чином: корупція є продажем

державними службовцями державної власності в приватних цілях, що є не просто функцією сукупності ресурсів, витрачених на нагляд і переслідування, а функцією відносин між державою та приватним сектором.

Розвиток корупційних економічних відносин у системі взаємодії держави й суспільства виникає як результат неефективності діючих інститутів, що змушують індивіда шукати паралельні шляхи реалізації власних економічних інтересів.

Зазвичай неефективність інститутів зумовлена невідповідністю правових і законодавчих норм об'єктивним законам розвитку національного господарства.

У теорії управління корупцію тлумачать як порушення або руйнування нормального, нормативного, закріпленого в Конституції, законах та інших нормативних документах, державного або муніципального управління, що нерідко призводить до системної неефективності управління внаслідок того, що особисті чи корпоративні інтереси починають домінувати над державними та громадськими.

Соціологічний підхід до теоретичного аналізу корупції передбачає аналіз різноманіття нормативних систем і соціальних факторів, що спричиняють корупційну поведінку, та дає змогу показати диференційованість оцінок цього феномена різними суб'єктами. Корупція в соціологічній усвідомлюється як форма соціальних відносин, передбачає аналіз її як форми взаємодії суб'єктів, що володіють різним обсягом ресурсів у межах різноманітних інститутів як нормативних систем. Чинником корупційних відносин є ситуація, пов'язана з наявністю проблеми обмеженого набору ресурсів суб'єкта. Вона може бути викликана різними факторами, як об'єктивними, наприклад, недосконалістю нормативної системи, так і суб'єктивними, такими, як відсутність у суб'єкта з тих чи інших причин бажання діяти в її межах, незгода з нею.

Юриспруденція, зокрема кримінальне право, розглядає корупцію як дії з позиції їх законності незаконності. Водночас юрист бачить і розуміє

корупцію тільки у зв'язку з явищами, які з нею пов'язані та які регулюються законодавством.

У правовій літературі поширеною є думка щодо наявності двох підходів до визначення поняття «корупція». Так, у широкому сенсі це поняття позначає негативне явище, притаманне публічному апарату управління, що полягає в деградації владних структур, умисному використанні державними та муніципальними службовцями, іншими особами, уповноваженими на виконання державних функцій, власного службового становища, статусу й авторитету займаної посади з корисливою метою для особистого збагачення чи в групових інтересах [61, с. 18].

Інший підхід (вузьке розуміння) є типовим щодо визначення корупції як ситуації, коли посадова особа приймає протиправне рішення (іноді рішення, морально неприйнятне для громадської думки), з якого отримує вигоду інша сторона (наприклад, фірма, що забезпечує собі завдяки цьому рішенням державне замовлення всупереч встановленій процедурі), а власне посадовець отримує незаконну винагороду від цієї сторони [63].

Типовою є така ситуація: приймається рішення, що порушує закон чи неписані суспільні норми, обидві сторони діють за обопільною згодою, отримують незаконні вигоди й переваги, обидві намагаються приховати власні дії.

Наведена в словнику іншомовних слів дефініція корупції, згідно з якою це – «... підкупність, продажність серед державних, політичних і громадських діячів, а також урядовців та службовців державного апарату», розкриває зміст корупції через підкуп, що, на нашу думку, є однією з основних ознак корупції [60].

Зловживання посадових осіб та інших службовців, що мають корисливий характер, але з підкупом не пов'язані, не можна розглядати як корупційні. Отже, інша позиція, що трактує корупцію більш широко, ґрунтується на ототожненні посадових чи протиправних службових діянь і діянь корупційних. Дійсно, корупційні злочини й правопорушення належать

до посадових і службових злочинів та правопорушень, проте є лише їх частиною. Водночас корупційні діяння за ступенем суспільної небезпеки набагато небезпечніші, ніж службові правопорушення, адже завжди передбачають угоду між посадовою чи службовою особою та особою, зацікавленою в її певній поведінці.

Як зауважує Н. О. Лопашенко, підвищена суспільна небезпека корупційних діянь продиктована не тільки тим, що, учиняючи їх, посадова особа або службовець керується своїми корисливими інтересами, а не інтересами служби; вона полягає в можливості певних організацій та осіб довільно, залежно лише від призначеної ціни та власних інтересів, формувати поведінку зазначеного суб'єкта [42, с. 22].

Використання посадовою особою або службовцем свого становища всупереч інтересам служби, задля особистого збагачення, наявне в більшості складів посадових і службових злочинів та правопорушень. Відтак, обов'язковою ознакою корупції є зумовлена підкупом продажність посадових осіб і службовців різних категорій. Підґрунтям корупції завжди слугує незаконна оборудка між представником влади й управління будь-якого рівня та зацікавленими в їх певній поведінці особами, групами осіб, організаціями.

Ототожнення ж корупційних діянь із посадовими та службовими правопорушеннями зумовлює недоцільність виділення їх як самостійної категорії.

Більш деталізовану класифікацію підходів до визначення корупції пропонує у своїй монографії «Курс сучасної української кримінології» А. П. Закалюк, який виокремлює чотири основні варіанти розуміння її предмета:

- 1) діяння або сукупність діянь певних уповноважених осіб;
- 2) діяльність у сфері здійснення влади, владних або інших публічних повноважень;
- 3) система стосунків за схемою: підкуп – продажність – задоволення потреб;

4) суспільне явище деформації, розкладання влади, публічних інституцій [26, с. 185].

Останній аспект розуміння предмета корупції відображає більш глибоке проникнення до її суспільної (соціальної) сутності, яка, насамперед, має бути відображена в понятті. На думку А. П. Закалюка, сформулювати загальне (соціальне) поняття неприйнятної та переважно суспільно небезпечної діяльнісної активності людей, наділених владними або іншими публічними повноваженнями та пов'язаними з ними можливостями, або тих, що прагнуть скористатися останніми з метою одержання будь-яких благ (переваг, послуг, пільг тощо) для себе чи інших осіб не на основі офіційно визначеного порядку (підстав, норми), а на підґрунті реалізації особистої зацікавленості, що призводить до деформації (розкладання) публічних відносин [26, с. 186].

Ще більш диференційовану класифікацію основних підходів щодо розуміння явища «корупція» пропонує М. І. Мельник. Так, корупцію розглядають як:

- 1) підкуп і продажність державних чи інших службовців (за такого підходу корупцію ототожнюють із хабарництвом);
- 2) зловживання владою чи службовим становищем, учинене з корисливою метою;
- 3) зловживання владою чи службовим становищем, учинене з будь-якої особистої зацікавленості;
- 4) використання службових повноважень, статусу посади, а також її авторитету та пов'язаних із ними можливостей для задоволення особистого інтересу або в групових інтересах;
- 5) елемент (ознака) або різновид організованої злочинності;
- 6) поняття, визначення якого обмежене лише загальними ознаками, відсутністю чітких формулювань, які б дали змогу виділити суттєві ознаки цієї правової категорії [44, с. 113–116].

Саме наявність специфічних, ідентифікуючих ознак якісно відрізняють корупцію від інших правових категорій, що має бути відображено в дефініції.

На нашу думку, специфічними, ідентифікуючими ознаками корупції є: соціальне явище; системність; дисфункція процесів соціального управління в усіх сферах життя суспільства як наслідок корупції; прояв як множинність корисливих зловживань службовими повноваженнями в державному, муніципальному та приватному секторах, різних форм підкупу-продажності службовців.

Традиційно з позиції юридичної техніки змістова конструкція дефініції утворюється шляхом перелічення ознак поняття чи шляхом узагальненої формули, яка охоплює в абстрактному вигляді всі ознаки поняття. Таким чином, здійснене дослідження поняття корупції та її специфічних (ідентифікуючих) ознак дає можливість сформулювати дефініцію.

Усвідомлюючи неповноту та не претендуючи на вичерпність запропонованої дефініції, на нашу думку, корупцію можна визначити як соціальне, системне явище, що полягає в неправомірному використанні особами, які мають владні чи управлінські повноваження, власного становища, статусу, авторитету в особистих або корпоративних інтересах, що призводить до розкладання, деградації влади та соціального управління.

Окресливши загальні риси корупції, її негативні риси, історичні та сучасні тенденції її розвитку, вважаємо за доцільне більш докладно зупинитися на видах (рівнях) корупції. Наші дослідження дають змогу виокремити чотири основні рівні (види) корупції:

1. «Високорівнева» (або «елітарна», «можновладна») корупція характерна для вищих ешелонів влади (вищі органи влади, центральні органи виконавчої влади, центральні апарати правоохоронних органів та судової гілки влади). Саме на цьому рівні розробляються корупційні схеми, створюються корупційні мережі.

До основних форм «високорівневої» корупції слід віднести:

- корупційний лобізм;

- корупційний протекціонізм і фаворитизм;
- таємні внески на політичні цілі, внески на вибори з наступними «дивідендами» у вигляді високих державних посад;
- перехід державних посадових осіб на керівні посади комерційних структур, які вони, перебуваючи при владі, підтримували за державний рахунок;
- поєднання державної служби з комерційною діяльністю;
- роздавання податкових пільг;
- надання монополії щодо певного виду комерційної діяльності;
- перешкода в отриманні спеціальних дозволів, ліцензій на зайняття певними видами діяльності (так званий «державний рекет», або торгівля дискреційною владою);
- призначення на відповідальні державні посади тощо.

Найбільш уразливими сферами «високорівневої» корупції є:

- бюджетна сфера (у тому числі міжнародна валютна допомога);
- приватизація державного майна;
- паливно-енергетичний сектор;
- контроль над тіньовою економікою та нелегальним бізнесом;
- розподіл державної власності, землі та природних багатств України;
- митна сфера.

2. Корупція в середніх ешелонах влади (обласного рівня). Практично тотожна корупції «елітарній». У зв'язку з меншим рівнем повноважень відрізняється меншими можливостями корупціонерів обласного рівня використовувати державну власність у своїх особистих цілях. Тут менші фінансові потоки, менша кількість великих об'єктів державної власності, обмежені й владні повноваження чиновництва. Але, зважаючи на звичайну арифметичну кількість чиновництва, шкода від корупціонерів цього рівня навряд чи менша.

3. Корупція «низова» (дрібногo чиновництва), тобто держслужбовців які безпосередньо проводять роботу з підготовки управлінських рішень,

висновків, готують або видають відповідні дозволи, інші документи, здійснюють контрольні дії, розслідування справ, безпосередньо притягають до правової відповідальності (рівень районів, міст, районів у містах).

Дрібна управлінська (низова) корупція має свою кількісну та якісну характеристику (ознаки). Специфіка сфер її поширення полягає в такому:

- 1) це місцевий локальний рівень (рівень муніципальної влади), де не вирішуються питання глобального, довгострокового характеру;
- 2) об'єктом корупції у даному випадку є задоволення «поточних» потреб громадянина владнополітичного характеру (отримання довідки, фінансової допомоги, поставлення на облік, відкриття власної справи тощо).

Найбільш «корупційно-небезпечні» сфери дрібної корупції:

- митна сфера (дрібні порушення правил митного режиму, дрібна контрабанда, тощо);
- дозвільно-ліцензійна система;
- сфера дрібного підприємництва;
- контрольно-наглядова діяльність;
- правоохоронна діяльність;
- житлово-комунальне та побутове обслуговування населення;
- система охорони здоров'я;
- сфера освіти та дошкільного виховання.

4. Корупція «від злиднів».

Найбільш безпечний вид корупції.

Здійснюється дрібним чиновництвом не на постійній основі, ситуативно або коли вже склалося «зовсім скрутне матеріальне становище». Її відносна безпечність полягає у тому, що корупційні дії вчиняються службовцями, які мають достатньо високий моральний рівень, люблять свою країну, поважають свій народ.

В.М. Гарашук та А.О. Мухатаєв пропонують почати самостійно утворювати корупційні схеми. Цей рівень корупції ми докладно розглядати

не будемо. У відсотковому підношенні він незначний, за формою проявів тотожний третьому рівню [11, с. 54].

Як уже зазначалося, види (рівні) корупції можна класифікувати за різними критеріями. Наведена нами класифікація прив'язана до рангу державного службовця.

Крім зазначеної класифікації, пропонуємо поділяти корупцію за:

- сферами діяльності:

1) політична; 2) економічна, або ділова (бізнес-еліта країни). В нашій країні, де влада зрослася з бізнесом, цей поділ є досить умовним; 3) побутова (традиції віддячити за роботу дрібному чиновнику, лікарю та ін.);

- гілками влади:

1) корупція чиновництва у сфері законодавчої влади; 2) виконавчої влади; 3) судової влади. Сюди ж слід віднести й корупцію з боку посадових осіб правоохоронних та контрольно-наглядових органів;

- часом вчинення:

1) ситуативна; 2) корупція на постійній основі, коли це стає способом життя службовця, істотним матеріальним поповненням власного бюджету (або його основною статтею);

- способом учинення:

Лобізм. На нашу думку, це одна з найнебезпечніших форм корупції. Полягає у «проштовхуванні» шляхом прийняття нормативних та інших актів у всіх гілках влади, органах місцевого самоврядування, потрібних окремим кланам, бізнес-групам рішень, які часто суперечать інтересам і нації, чинному законодавству, або зміни редакції нормативних актів не на користь інтересам держави та суспільства.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що різноманітність точок зору щодо визначення корупції свідчить про складність і багатогранність цього явища, що вимагає ґрунтовного дослідження та поглиблення теоретичного рівня пізнання корупції. Як і власне корупція, вчення про неї, а отже визначення дефініції цього поняття, перебувають у постійному розвитку.

1.2. Мета та принципи діяльності суб'єктів протидії корупції

Принципи запобігання і протидії корупції - керівні ідеї, основні засади, які напрацьовані практичною діяльністю суб'єктів протидії корупції та організованій злочинності, закріплені в нормативно-правових актах, регулюють суспільні відносини у цій сфері між її учасниками. Усі наявні в юридичній науковій літературі точки зору щодо терміна «принцип» можна звести до таких: керівна, фундаментальна ідея, основне правило поведінки; первинні, найбільш загальні, основні, вихідні положення, на підставі та відповідно до яких формулюються інші правові норми й інститути.

Відповідно до вимог Закону України «Про запобігання корупції», діяльність із запобігання та протидії корупції ґрунтується на принципах: верховенства права; законності; комплексного здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів; пріоритетності запобіжних заходів; невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень; відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції, державного захисту осіб, які надають допомогу у здійсненні таких заходів; забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням [54].

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», основними принципами діяльності Національного бюро є: верховенство права; повага та дотримання прав і свобод людини і громадянина; законність; безсторонність та справедливість; незалежність Національного бюро та його працівників; підконтрольність і підзвітність суспільству та визначеним законом державним органам; відкритість для

демократичного цивільного контролю; політична нейтральність і позапартійність; взаємодія з іншими державними органами, органами, місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями [57].

На думку Н.О. Горб, до принципів державно-правового механізму протидії корупції обов'язково необхідно віднести і такі, як:

- 1) законність, а саме, здійснення лише тих заходів та використання лише тих методів, що безпосередньо передбачені законодавством України;
- 2) спільність, тобто участь у протидії корупції крім правоохоронних органів усіх інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та окремих громадян;
- 3) гуманізм, тобто перевага під час протидії корупції методів переконання;
- 4) гласність, тобто систематичне висвітлення у державній статистиці та засобах масової інформації відомостей про стан протидії корупційним діянням та іншим правопорушенням, пов'язаних з корупцією;
- 5) економічність, який передбачає економічну обґрунтованість антикорупційних заходів та методів [15, с.157].

Однак, не можна погодитися з думкою науковця щодо необхідності застосування принципу гуманізму по відношенню до діяльності суб'єктів протидії корупції, оскільки, надаючи перевагу методам переконання під час протидії корупції правоохоронними органами породжується правовий нігілізм, почуття безкарності та всюдозволеності у правопорушників.

І.А. Дьомін [22] та О.В. Шевченко [71,с.128] єдині в своїх підходах до виокремлення основних засад діяльності суб'єктів протидії корупції та відносять до останніх принципи: верховенства права; законності; системності; комплексності; об'єктивності; практичної спрямованості та радикальності заходів; наукової обґрунтованості; економічної доцільності; взаємодії владних структур з інститутами суспільства і населенням; оптимальності та ефективності.

Окремі автори розглядають і морально-світоглядні принципи діяльності суб'єктів протидії корупції, зараховуючи до них ті, що відбивають складові цієї діяльності: моральну (свобода вибору, дотримання морального імперативу, особиста мужність, відповідальність, альтруїзм, праця заради спільного добра, гуманізм, моральний патріотизм, чесність); ідеологічну (законність, справедливість, ідеологічний патріотизм, професіоналізм, порядність) [6, с. 149]. Дійсно, морально-світоглядна складова наявна в мотивації до ефективної та результативної діяльності суб'єктів протидії корупції.

Погоджуючись з науковими позиціями вищевказаних вчених та модельного законодавства, пропонуємо розширити та доповнити перелік принципів діяльності суб'єктів протидії корупції наступними принципами:

- 1) входження до міжнародної системи протидії корупції та розвитку всебічного співробітництва з іноземними державами;
- 2) поваги та дотримання прав і свобод людини і громадянина;
- 3) безсторонності та справедливості;
- 4) незалежності від втручання інших органів влади та посадових осіб;
- 5) підконтрольності й підзвітності суспільству та визначеним законом державним органам;
- 6) відкритості для демократичного цивільного контролю;
- 7) політичної нейтральності і позапартійності.

Крім того, пропонуємо класифікувати принципи діяльності суб'єктів протидії корупції на загальні (притаманні всій системі права), міжгалузеві (притаманні декільком галузям права), спеціальні (галузеві) та специфічні (притаманні виключно діяльності суб'єктів протидії корупції). Так, до загальних слід віднести принципи:

- 1) верховенства права;
- 2) пріоритету та захисту прав людини;
- 3) наукової обґрунтованості;
- 4) законності;

- 5) гуманізму;
- 6) рівності всіх перед законом і судом.

До міжгалузевих принципів слід віднести наступні принципи:

- 1) системності;
- 2) комплексності;
- 3) гласності;
- 4) економічності;
- 5) ефективності та інші.

В свою чергу, до спеціальних (галузевих) віднесено такі принципи:

- 1) демократизації управління суспільством, побудови та організації державної влади і місцевого самоврядування, що забезпечує оптимальну відкритість для населення діяльності посадових осіб;
- 2) зміцнення доброчесності у відносинах державного апарату і службовців усіх категорій з населенням;
- 3) взаємодії владних структур з інститутами суспільства та населенням;
- 4) вдосконалення порядку та нормативного регулювання організації праці посадових осіб;
- 5) забезпечення чіткої правової регламентації діяльності державних органів, законності і гласності такої діяльності, державного та суспільного контролю за нею;
- 6) вдосконалення структури державного апарату, кадрової роботи і процедури вирішення питань, що посягають на права та законні інтереси фізичних та юридичних осіб;
- 7) визнання допустимості обмежень прав і свобод державних посадових осіб, а також прирівняних до них осіб у випадках, передбачених законом;
- 8) неприпустимості делегування повноважень на державне регулювання підприємницької діяльності фізичним і юридичним особам, що здійснюють таку діяльність, а також на контроль за нею;

9) встановлення заборони для державних посадових осіб і осіб, прирівняних до них, на заняття підприємницькою діяльністю, зокрема на заняття оплачуваних посад в органах управління суб'єктів господарювання;

10) підконтрольності й підзвітності суспільству та визначеним законом державним органам;

11) відкритості для демократичного цивільного контролю.

Специфічними принципами є наступні принципи:

1) практичної спрямованості та радикальності заходів;

2) входження до міжнародної системи боротьби з корупцією та розвитку всебічного співробітництва з іноземними державами;

3) спільність, тобто участь у протидії корупції крім правоохоронних органів усіх інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та окремих громадян;

4) дотримання морального імперативу;

5) відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, ліквідації і відвернення шкідливих наслідків корупційних правопорушень;

6) забезпечення особистої безпеки громадян, що сприяють у боротьбі з корупційними правопорушеннями;

7) захисту державою прав і законних інтересів державних посадових осіб і осіб, прирівняних до них, установлення цим особам заробітної плати (грошового утримання) і пільг, що забезпечують цим особам і їх сім'ям гідний рівень життя;

8) неприпустимість покладення на одного й того ж суб'єкта антикорупційної політики відповідальності за розробку, реалізацію та контроль над реалізацією заходів антикорупційної політики;

9) неприпустимість обмеження доступу до інформації про факти корупції, корупціогенні фактори та заходи реалізації антикорупційної політики;

10) політичної нейтральності і позапартійності.

Зупинимося на науковому аналізі найбільш важливих для діяльності суб'єктів протидії корупції принципах. Так, основне призначення принципу верховенства права, на думку В.С. Шилінгова, полягає в забезпеченні свободи та прав людини, причому, насамперед, у її відносинах з державною владою та державними органами, а мета верховенства права – це не просто формальне забезпечення порядку, передбаченого законами та іншими нормативними актами, встановленими державою, а утвердження такого правопорядку, який обмежує абсолютизм державної, передусім виконавчої, влади, ставить її під контроль суспільства, створюючи для цього відповідні правові механізми [72, с.27].

Принцип верховенства права означає, що при здійсненні протидії корупції спеціально уповноваженими на це суб'єктами людина, її права та свободи визнаються найвищими соціальними цінностями та визначають зміст і спрямованість антикорупційної діяльності.

Правова держава не може володіти іншими засобами боротьби з корупцією, крім правових. Юридично значущою протидія корупції може бути лише за умови базування виключно на правовій основі. З огляду на це, неприйнятними є засоби протидії корупції, які, хоча і можуть виявитись результативними, суперечать конституційним засадам функціонування держави та суспільства.

Принцип законності В.В. Копейчиков визначає як здійснення всіх правових форм діяльності держави, функціонування громадського суспільства, громадян на основі й у відповідності з нормами права, природними правами та обов'язками людини [64, с.135]. На думку П.М. Рабіновича, законність – це режим відповідності суспільних відносин законам, підзаконним нормативно-правовим актам держави, який утворюється в результаті їх неухильного здійснення всіма суб'єктами права [58, с.104]. Закріплення в Конституції України норми про те, що «органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України»

(ст.6), а також того, що «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України» (ст.19) є ніщо інше як нормативна регламентація законності, що є необхідною умовою функціонування правової та демократичної держави, насамперед, її правової системи, органів державної і публічної влади, населення тощо, та яка найчастіше визначається науковцями як «неухильне виконання законів і прийнятих у відповідності з ними інших правових актів державними органами, їх посадовими особами, громадянами, недержавними органами і організаціями» [71, с. 126].

З огляду на викладене, принцип законності передбачає, що всі антикорупційні заходи суб'єктів протидії корупції повинні базуватися на положеннях Конституції та законів України. Жодні міркування (прагнення ефективності, результативності) не можуть виправдати застосування антикорупційних заходів, які не відповідають закону. Відсутність законодавчої основи для вжиття зазначених заходів є підставою для розробки і прийняття відповідних нормативно-правових актів.

Принцип системності передбачає дослідження економічних явищ та процесів як складних систем з функціонально-структурною будовою елементів взаємозв'язку і взаємообумовленості їх складових.

Тобто принцип системності потребує, щоб заходи протидії корупції були взаємопов'язаними, мали певний субординаційний характер і порядок виконання (головні і другорядні, термінові для виконання та розраховані на перспективу, одноразові і такі, що мають здійснюватися постійно) та були підпорядковані стратегічній меті антикорупційної діяльності. Важливим при цьому є виокремлення головної, на даний момент, проблеми протидії корупції і концентрації на її розв'язанні основних зусиль. Це може бути проблема прийняття відповідного закону, утворення певного державного органу, проведення адміністративної реформи, вдосконалення системи

контролю за доходами та витратами осіб, уповноважених на виконання функцій держави та інше.

Принцип комплексності тісно пов'язаний з принципом системного підходу, хоча має більш вузьке значення. Він передбачає всебічне дослідження причинних взаємозалежностей, комплексну оцінку вхідних параметрів функціонально-структурної будови, їх зміну та розвиток на досліджуваному об'єкті у просторі і часі, за кількісними й якісними ознаками та вихідні параметри цього процесу. З огляду на вказане, принцип комплексності в рамках дослідження протидії корупції передбачає органічне поєднання стратегічних і тактичних завдань, профілактичних (соціального, політичного, економічного, організаційно-управлінського, правового, соціально-психологічного та іншого характеру), оперативно-розшукових, процесуальних, репресивних й інших заходів, що здійснюються у різних соціальних сферах різними суб'єктами, з визначенням пріоритету профілактичних заходів загальносоціологічного і спеціально-кримінологічного характеру.

Принцип об'єктивності вимагає співвідношення заходів протидії корупції спеціально уповноваженими на те суб'єктами із закономірностями і тенденціями розвитку корупції в державі, її впливом на економічні, політичні, соціальні процеси. Він передбачає здійснення протидії корупції з урахуванням загальної соціально-економічної ситуації в країні і вибору антикорупційних засобів за принципом їх достатності для досягнення поставленої мети й адекватності суспільній небезпеці корупційних проявів.

Принцип входження до міжнародної системи протидії корупції та розвитку всебічного співробітництва з іноземними державами полягає у неможливості ізоляції досліджуваного виду діяльності кордонами виключно однієї держави, оскільки чим складніша й небезпечніша корупційна схема, тим більше держав вона охоплює своїм впливом та включає як складові елементи свого протиправного механізму.

Принцип поваги та дотримання прав і свобод людини та громадянина як детермінантної складової діяльності суб'єктів протидії корупції полягає в дотриманні презумпції невинуватості правопорушника до моменту ухвалення відповідного рішення уповноваженим судом і неприпустимість упередженого ставлення до особи, що вчинила корупційне правопорушення чи щодо якої існує обґрунтована підозра про вчинення корупційного правопорушення.

Принцип безсторонності та справедливості є концентрованою складовою принципу об'єктивності діяльності суб'єктів протидії корупції, при цьому, акцентуючи увагу на неприпустимості при реалізації законодавчо наданих повноважень суб'єктами протидії корупції зайняття позиції тієї чи іншої сторони в силу особистих мотивів, співчуття тощо. В своїй діяльності суб'єкти протидії корупції повинні керуватися виключно законом як найвищим проявом справедливості, уникаючи застосування «надмірного гуманізму».

Принцип підконтрольності й підзвітності суспільству та визначеним законом державним органам полягає в тому, що, суб'єкти протидії корупції відповідальні за результати та ефективність своєї діяльності перед суспільством, а не державним апаратом, що дозволяє уникнути політики «штучного нарощування показників» за вказівкою вищестоящих органів.

Принцип відкритості для демократичного цивільного контролю відповідно до Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» полягає у комплексі здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних заходів для забезпечення неухильного дотримання законності й відкритості в діяльності суб'єктів протидії корупції, сприяння їхній ефективній діяльності і виконанню покладених на них функцій, зміцненню державної дисципліни.

Принцип політичної нейтральності і позапартійності в діяльності суб'єктів протидії корупції має одне із ключових значень, оскільки раніше

закріплований сингулярний принцип позапартійності не виключав можливості політичної нейтральності, що часто дозволяло політичним партіям та лобістським групам жонглювати ходом та результатами діяльності суб'єктам протидії корупції.

Однак, даний принцип залишиться декларативним прагненням суб'єктів протидії корупції, оскільки первинним елементом протидії корупції у складі спеціально уповноважених суб'єктів є людина зі своїми поглядами та сформованим світоглядом.

Принципи діяльності суб'єктів протидії корупції в концентрованому й узагальненому вигляді виражають природу боротьби з таким негативним явищем, як корупція, забезпечують єдність діяльності всіх органів державної влади, визначають її спрямованість та найсуттєвіші риси, а також сприяють пошуку оптимальних шляхів [74].

Водночас жодна діяльність не несе в собі ніякого змістовного навантаження, логічної послідовності та смислової завершеності без чіткого формулювання її мети.

Так, М.І. Мельник під стратегічною метою антикорупційної діяльності пропонує розуміти: по-перше, «створення системи суспільних відносин, за якої правомірна поведінка службовців публічної сфери, усіх громадян була б соціально престижною і вигідною...»; по-друге, «створення системи дійової і ефективної протидії корупції, за якої вчинення корупційних діянь неминуче тягне відповідальність винних у їх вчиненні осіб і передбачає не лише застосування до них відповідного покарання чи стягнення, а й настання інших негативних наслідків матеріального, політичного, соціального характеру» [46, с.235].

На нашу думку, перша частина сформульованої М.І. Мельником мети більш схожа на заходи, за допомогою яких можуть бути усунуті причини та умови корупції. Щодо її другої частини, то вважаємо, що вона є дещо нелогічною, оскільки виходить, що метою протидії корупції є сама протидія їй.

Н.О. Горб пропонує мету діяльності суб'єктів протидії корупції визначити як нормативне закріплення та систематичне вдосконалення правових та організаційних засад, які забезпечували б уповільнення темпів її зростання, виявлення та припинення її проявів, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, що постраждали внаслідок корупційних діянь, усунення їх наслідків [15, с.155].

Однак, даним науковцем при визначенні мети діяльності суб'єктів протидії корупції дано фактично визначення самої сутності діяльності останніх, що призводить до підміни одного поняття іншим.

В свою чергу О.В. Шевченко під основною метою діяльності суб'єктів протидії корупції пропонує розуміти виявлення та подолання соціальних передумов і наслідків, викриття корупційних діянь, обов'язкова відповідальність винних у їх вчиненні [71, с.126].

Проте, даний науковець аналогічно не розмежовує саму діяльність суб'єктів протидії корупції від мети даної діяльності.

М.Ю. Бездольний основною метою діяльності суб'єктів протидії корупції визначає уповільнення темпів зростання корупції, зменшення її обсягів, при цьому зазначає й таку мету, яка одночасно є діяльністю суб'єктів протидії корупції – виявлення та припинення її проявів, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення наслідків корупційних діянь [7, с.14].

Отже, за результатами аналізу наукових позицій з приводу розуміння мети діяльності суб'єктів протидії корупції, ми дійшли висновку щодо відсутності розмежування складових діяльності суб'єктів протидії корупції від складових елементів мети вказаної діяльності, що не створює належних умов та підґрунтя для належних подальших гносеологічних пошуків. З огляду на викладене, пропонуємо власне визначення досліджуваного поняття. Так, на нашу думку, мета діяльності суб'єктів протидії корупції полягає в створенні системи дійової і ефективною протидії корупції, уповільненні темпів зростання корупції, зменшення її обсягів, виявлення та

усунення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційних правопорушень.

Таким чином, для розбудови України як повноцінного члена європейської та міжнародної спільноти надзвичайно актуальним та пріоритетним є формування адекватної існуючій у нашій державі монолітній системі корупції чіткої мети діяльності суб'єктів протидії корупції. Не менш важливим є розробка загально визнаних правових засад, на яких має базуватися діяльність з протидії корупції, і відповідати міжнародним стандартам у цій сфері.

1.3. Нормативно-правове забезпечення запобігання та протидії корупції

Нормативно-правове забезпечення запобігання та протидії корупції, як свідчить аналіз практики, помітно відстають від потреб практичної діяльності. В них допускаються нечіткість формулювань, неповнота розгляду загальних положень і окремих важливих тактичних питань. Все це породжує у практичних працівників незнання, неповноту використання наявних правових і тактичних можливостей, що тягне за собою серйозні прорахунки в роботі, негативно впливає на результат боротьби зі злочинністю.

Отже, правову основу запобігання корупції становлять Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, Закони України «Про національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про прокуратуру», міжнародні договори, згоду на обов'язковість виконання яких надано Верховною Радою України, а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами.

Однак, найбільш дієві, на нашу думку, заходи, вжиті в Україні останнім часом.

Закон України «Про очищення влади», визначає правові й організаційні засади проведення перевірки державних службовців та прирівняних до них осіб, посадових осіб органів місцевого самоврядування, перелік суб'єктів перевірки, тобто запроваджує конкретний механізм люстрації (очищення) влади.

Органом, уповноваженим на забезпечення проведення перевірки, визначено Міністерство юстиції України. Для забезпечення здійснення громадського контролю за процесом очищення влади (люстрації) та дотримання Закону України «Про очищення влади» при Міністерстві утворено дорадчий громадський орган з питань люстрації (Громадський люстраційний комітет), що є позитивним з огляду на необхідність забезпечення конституційних прав і свобод громадян. Передбачається утворення таких представництв у областях.

Для реалізації цього Закону Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Деякі питання реалізації Закону України «Про очищення влади» № 563 та Розпорядження «Про затвердження плану проведення перевірок відповідно до Закону України «Про очищення влади» № 1025-р.

Закон України «Про запобігання корупції» прийнятий 14 жовтня 2014 року № 1700-VII [54]:

1. Чітко встановлює коло суб'єктів, на яких поширюється дія цього Закону (ст. 3):

а) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

б) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

в) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських

обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та перебувають з підприємствами, установами, організаціями в трудових відносинах.

Визначає статус (ст. 4) Національного агентства з питань запобігання корупції (далі Національне агентство – є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику).

Також Закон визначає: склад (ст. 5), повноваження (ст. 7, 11), права (ст. 12), організацію діяльності (ст. 8), гарантії незалежності (ст. 9), правовий статус членів, працівників апарату та територіальних органів (ст. 10), контроль за діяльністю (ст. 14), соціальний захист членів та працівників апарату (ст. 15), оплату праці членів та працівників апарату (ст. 16), фінансове та матеріально-технічне забезпечення (ст. 17) Національного агентства.

3. Передбачає формування та реалізацію антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія) (розділ III, ст. 18), засади якої визначаються Верховною Радою України; приймаються Антикорупційні програми (ст. 19); Національним агентством готується проект щорічної національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики, який не пізніше 1 квітня подається до Кабінету Міністрів України (ст. 20); передбачає участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції (ст. 21).

4. Визначає заходи запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням (Розділ IV).

Встановлює обмеження щодо: використання службових повноважень чи свого становища (ст. 22); одержання подарунків (ст. 23); запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними (ст. 24); сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 25); обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій

держави, місцевого самоврядування (ст. 26); спільної роботи близьких осіб (ст. 27).

5. Визначає заходи запобігання та врегулювання конфлікту інтересів (Розділ V), зокрема покладає на суб'єктів цього Закону (п. 1, 2 ст. 3), певні зобов'язання (ст. 28).

Для запобігання та врегулювання конфлікту інтересів передбачаються заходи: зовнішнього та самостійного врегулювання конфлікту інтересів (ст. 29); усунення від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті (ст. 30); обмеження доступу до інформації (ст. 31); перегляд обсягу службових повноважень (ст. 32); здійснення повноважень під зовнішнім контролем (ст. 33); переведення, звільнення особи у зв'язку з наявністю конфлікту інтересів (ст. 34).

6. Встановлює вимоги до поведінки осіб (ст. 37), додержання етичних норм (ст. 38); пріоритету інтересів (ст. 39); політичної нейтральності (ст. 40); неупередженості (ст. 41); компетентності та ефективності (ст. 42); нерозголошення інформації (ст. 43); утримання від виконання незаконних рішень чи доручень (ст. 44).

7. Передбачає заходи щодо фінансового контролю (Розділ VII), а саме: подання декларацій особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 45), перелік інформації, що зазначається в декларації (ст. 46); облік та оприлюднення декларацій (ст. 47); контроль та перевірку (ст. 48); строки подання декларацій (ст. 49); повну перевірку зазначених у декларації відомостей (ст. 50); моніторинг способу життя суб'єктів декларування (ст. 51); а також додаткові заходи здійснення фінансового контролю (ст. 52).

8. Забезпечує державний захист викривачів, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції (Розділ VIII, ст. 53)

9. Встановлює інші механізми запобігання і протидії корупції (Розділ IX), зокрема: заборону на одержання пільг, послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування (ст. 54); вимоги

щодо антикорупційної експертизи (ст. 55); спеціальної перевірки (ст. 56) та порядку її проведення (ст. 57); використання результатів проведення спеціальної перевірки (ст. 58); ведення Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення (ст. 59); вимоги щодо прозорості та доступу до інформації (ст. 60).

10. Визначає засади запобігання корупції у діяльності юридичних осіб, що передбачають антикорупційну програму (ст. 62) та вимоги до неї (ст. 63), правовий статус Уповноваженого (посадової особи юридичної особи, що призначається відповідно до законодавства про працю керівником юридичної особи або її учасниками (засновниками) у порядку, передбаченому ухваленою антикорупційною програмою), (ст. 64).

11. Передбачає відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків (Розділ XI. ст. 65). За вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень особи, можуть бути притягнуті до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової або дисциплінарної відповідальності.

Також передбачено порядок відшкодування збитків, шкоди, завданих державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення (ст. 66); визнання незаконними актів та правочинів (ст. 67); відновлення прав і законних інтересів та відшкодування збитків, шкоди, завданих фізичним та юридичним особам внаслідок вчинення корупційного правопорушення (ст. 68); вилучення незаконно одержаного майна (ст. 69).

12. Окрім того, визначено засади міжнародного співробітництва у сфері запобігання і протидії корупції (Розділ XII ст. ст. 70 – 73), відповідно до укладених Україною міжнародних договорів про співробітництво з іноземними державами, міжнародними організаціями, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції.

Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року визначає правові основи організації та діяльності Національного антикорупційного бюро України.

Законом визначено статус Національного антикорупційного бюро України (ст. 1); правову основу, основні принципи його діяльності (ст. ст. 2 – 3); гарантії незалежності (ст. 4); загальну структуру і чисельність (ст. 5); обов'язки (ст. 16), права Національного бюро та його працівників (ст. 17), порядок конкурсного відбору Директора Національного бюро, порядок його призначення та повноваження (ст. ст. 6 – 8); директорів територіальних управлінь (ст. 9), працівників Національного бюро (ст. 10), їх спеціальні звання (ст. 11), присягу (ст. 12); застосування засобів впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї (ст. 18); обмеження (ст. 13); порядок стажування (ст. 14); відповідальність (ст. 20); правовий і соціальний захист (ст. ст. 21 – 22); оплату праці (ст. 23); фінансове та матеріально-технічне забезпечення (ст. ст. 24 – 25); контроль за діяльністю Національного бюро та його підзвітність (ст. 26); підрозділи внутрішнього контролю (ст. 27).

Для отримання заяв і повідомлень, у тому числі анонімних, про кримінальні правопорушення в Національному бюро створюється спеціальна телефонна лінія та забезпечується можливість подання таких повідомлень через офіційний веб-сайт Національного бюро в мережі Інтернет та засобами електронного зв'язку (ст.19).

Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14 жовтня 2014 року визначив першочергові заходи із запобігання та протидії корупції, що повинні створити основу для подальшого проведення реформи у цій сфері, яка включає в себе формування та реалізацію державної антикорупційної політики; запобігання корупції; покарання за корупцію; формування негативного ставлення до корупції; оцінку результатів та механізм реалізації антикорупційної стратегії. Фактично це програма протидії корупції, яка вперше прийнята у вигляді окремого закону. Раніше подібні програми Кабінет Міністрів України ухвалював постановами [56].

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та

публічних діячів», що встановлює механізм розв'язання проблеми виявлення фізичної особи – кінцевого вигодоодержувача юридичних осіб, а також вільного доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Дія цього Закону спрямована на унеможливлення легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, оскільки всі юридичні особи приватного права повинні вказувати кінцевого вигодоодержувача – фізичну особу при реєстрації, зміні власності юридичної особи, а також при відкритті рахунків у фінансових установах.

Однак, найважливішим, на нашу думку, є доповнення Кримінального кодексу України ст. 2092 «Порушення вимог щодо подання інформації про кінцевого вигодоодержувача (вигодоодержувачів) юридичної особи», яка передбачає відповідальність керівника юридичної особи або особи, уповноваженої діяти від імені юридичної особи (виконавчого органу), за неподання державному реєстратору інформації про кінцевого вигодоодержувача (вигодоодержувачів) юридичної особи, передбаченої Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», або подання ними державному реєстратору завідомо неправдивої інформації про кінцевого вигодоодержувача (вигодоодержувачів) юридичної особи. Такі діяння караються штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста шістдесяті до двохсот сорока годин.

Крім законів, прийнятих Верховною Радою України, правове регулювання запобігання корупції здійснюється також указами Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, міжвідомчими та відомими підзаконними нормативно-правовими актами.

Так, прийнято Указ Президента України «Про Національну раду з питань антикорупційної політики» від 14 жовтня 2014 року № 808/2014, відповідно до якого при Президентові України утворено консультативно-

дорадчий орган – Національну раду з питань антикорупційної політики та затверджено положення про неї.

Основними завданнями Національної ради є:

- підготовка та подання Президентові України пропозицій щодо визначення, актуалізації та вдосконалення антикорупційної стратегії;
- здійснення системного аналізу стану запобігання і протидії корупції в Україні, ефективності реалізації антикорупційної стратегії, заходів, що вживаються для запобігання і протидії корупції;
- підготовка та надання Президентові України узгоджених пропозицій щодо поліпшення координації та взаємодії між суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері запобігання і протидії корупції;
- оцінка стану та сприяння реалізації рекомендацій Групи держав проти корупції (GRECO), Організації економічної співпраці і розвитку (ОЕСР), інших провідних міжнародних організацій щодо запобігання і протидії корупції, підвищення ефективності міжнародного співробітництва України у цій сфері;
- сприяння науково-методичному забезпеченню з питань запобігання і протидії корупції.

Негайне запровадження та реалізація вищезазначених правових і організаційних заходів у комплексі, належне виконання їх усіма членами суспільства, на нашу думку, сприятиме посиленню протидії корупції в Україні, хоча окремі їх аспекти вже піддаються критиці, як недосконалі й такі, що можуть неоднозначно тлумачитися та застосовуватися на практиці й потребують додаткового регулювання та розкриття.

Постановою Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 року № 118, «Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції» відповідно до якої утворюється Національне агентство з питань запобігання корупції як центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Основними функціями НАЗК є:

- аналіз ситуації з корупцією в Україні та розроблення на його основі Антикорупційної стратегії та державної програми з її реалізації, моніторинг їх виконання;
- виявлення корупційних норм у законодавстві та проектах актів;
- контроль за дотриманням правил етичної поведінки, законодавства щодо запобігання конфлікту інтересів у діяльності публічних службовців;
- координація та надання методичної допомоги державним органам та органам місцевого самоврядування у виявленні та усуненні корупціогенних ризиків у їх діяльності, погодження та контроль виконання антикорупційних програм в цих органах;
- контроль та перевірка декларацій публічних службовців, проведення моніторингу способу їх життя, ведення Єдиного державного реєстру таких декларацій;
- державний контроль за дотриманням обмежень щодо фінансування політичних партій, законним та цільовим використанням партіями виділених з державного бюджету коштів, своєчасністю подання партіями відповідних звітів та достовірністю включених до них відомостей, затвердження розподілу виділених з державного бюджету коштів на фінансування статутної діяльності політичних партій;
- співпраця з викривачами корупції, їх правовий та інший захист.

Таким чином, правовою основою запобігання корупції є система державних законодавчих і підзаконних актів, що визначають суспільно-правову необхідність проведення комплексу передбачених законом заходів, їх правові, організаційно-тактичні основи, гарантії законності їх застосування.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

2.1. Стан запобігання корупції в сфері підприємництва

Загальний рівень корупції в Україні є досить високим. У 2016 році за дослідженням міжнародної антикорупційної неурядової організації Transparency International, Україна займала 142 позицію зі 175 країн світу з показником високого рівня корупції в державі. За минулий рік Україні вдалося заробити лише один додатковий бал. За результатами світового Індексу сприйняття корупції у 2017 році Україна посіла 130 місце за рівнем сприйняття корупції зі 168 країн. Показати позитивну динаміку індексу Україні вдалося завдяки збільшенню суспільного осуду корупціонерів, створенню антикорупційних органів та відповідної законодавчої бази [65].

За останні роки в Україні у сфері протидії корупції зроблено досить багато – прийнято спеціальний антикорупційний закон та ряд інших законодавчих актів антикорупційного спрямування, схвалено Концепцію боротьби з корупцією та спеціальну антикорупційну програму, запроваджено систематичне проведення на найвищому рівні заходів за участю керівників правоохоронних та інших державних органів з питань протидії корупції тощо.

Ефективна боротьба з корупцією можлива за умови консолідації зусиль усіх правоохоронних органів, яка є важливою складовою боротьби із злочинністю в цілому, оскільки дає можливість поєднати зусилля державних органів і налагодити координацію між ними для досягнення найбільш дієвих результатів. Загальна кількість розпочатих досудових розслідувань за матеріалами Служби безпеки України по лінії боротьби з корупцією у 2015

році становила 1 027, з яких 456 особам повідомлено про підозру за фактами вчинення корупційних правопорушень (за ст. 368 «Одержання хабара» Кримінального кодексу України – 247), складено 598 протоколів про адміністративні корупційні правопорушення. У 2016 році статистика наступна: досудових розслідувань – 954, з яких 359 особам повідомлено про підозру у скоєнні корупційних злочинів (за ст. 368 Кримінального кодексу України – 233), складено 705 адміністративних протоколів.

У 2017 році за матеріалами спецпідрозділів Служби безпеки України особам повідомлено про підозру у скоєнні 544 корупційних злочинів, з яких 414 – пов'язані з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням службовою особою неправомірної вигоди (ст. 368 КК України), складено 476 протоколів про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією.

Органами Міністерства внутрішніх справ України протягом 2015 року до суду направлено 668 протоколів про корупційні правопорушення, протягом 2016 р. – 773, у 2017 р. – 2 147. До відповідальності притягнуто у 2015 році – 488 осіб, з яких до 76 застосовувалась конфіскація, у 2016 р. – 553 особи, з яких конфіскація застосовувалась до 28 осіб, та у 2017 р. – 1 720, з яких конфіскація застосовувалась до 60 осіб. Сума матеріальних збитків у 2015 році склала понад 221,5 млн. грн. та у 2016 році – понад 67 млн. грн., відшкодована сума збитків у 2015-2016 рр. склала понад 11,5 млн. грн. та 34 млн. грн. відповідно. Протягом 2017 року до єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості щодо 125 кримінальних правопорушень відносно 137 військовослужбовців Державної прикордонної служби України та 8 інших осіб. Задokumentовано 63 факти вчинення посадовими особами Державної прикордонної служби України корупційних правопорушень, які внесено до єдиного реєстру досудових розслідувань. За скоєння злочинів, пов'язаних з порушенням антикорупційного законодавства, засуджено 17 військовослужбовців, з яких 2 – за злочини, скоєні у 2016 році. Станом на кінець липня 2018 року в роботі Національного антикорупційного бюро України перебувало 194 активні кримінальні провадження, 100 з яких були

zareestrovani za zayavami fizichnih ta yuridichnih osib, a takozh vlasnimi napracovanniyami detektiviv ta analitikiv byuro. She 82 kriminalnih provadzhennya buh priyniaty vid abo zareestrovani za materialami inshih pravooxoronnih organiv. Reshta vneseni za ukhvaloju sudu ta zayavami narodnih deputativ Ukrainy. Suкупний rozmir predmetu zlochinu u kriminalnih provadzhenniyah, rozslidovanih detektivami Natsionalnoho antikoruptsiynoho byuro Ukrainy, perevishchue 23 mlrd. hryveny. V khodi dosudovih rozslidovanyh povidomlennya pro pidozru vrucheni 87 figurantam. Shchodo 34-x z nich buh skladeni ta skerovani do sudu obvinuvальni akti. Uсього stanom na 29.07.2018 detektyvi Natsionalnoho antikoruptsiynoho byuro Ukrainy zavrshyli dosudove rozslidovannya ta peredali do sudu materialy 24-x kriminalnih provadzhennyh. V protsesi dosudovih rozslidovanyh zaareshтовано groshovi koshchi v sumi 411,07 mln. грн., 75,45 mln. дол. США та 7,1 млн. євро. Okrim tshogo, za initsiatyvi Natsionalnoho antikoruptsiynoho byuro Ukrainy nakladeno areshт na 2 tsilisni maynovi kompleksy pidpriemstv, 94 zemelnyi dilianky, 50 nezhитlovih primishchennyh, 37 kvartyr, 13 budynkiv, 35 transportnih zasobiv, u tomu chisli 2 litaki, a takozh 17 chastok u pidpriemstvakh i tsinni papery vartistyu 75,5 mln. дол. США. Za rezulьtatyami roboty Natsionalnoho antikoruptsiynoho byuro Ukrainy na korystь postrazhdalikh storin buh povernutо blizьko 45 mln. hryveny. Slid zaznachity, sho kluchova rolь u konsolidatsii zusylyh u borotbьbi z koruptsiєю належить саме координації діяльності Держфінмоніторингу та правоохоронних органів. Spilьni tsili ta zavdannya polyahyut u zabezpechnni zlahodzhennyh, tsilospriamovanih diy, zmitsnennya zakonnosti ta pidvishchennya efektyvnosti виконання завдань vsix uchasnykiv natsionalnoyi systemy protydidii vidmyvannya (legalizatsii) dohodiv, otrymanih vnaslidok koruptsiynih schem [65].

Rozglyanemo pryklady tipovih koruptsiynih dianyh, yakі buh vchinenni u sferi pidpriemnytstva.

Приклад отримання надприбутків компанією, підконтрольною національному публічному діячу України. За результатами проведеного Держфінмоніторингом фінансового розслідування, виявлено схему, спрямовану на отримання надприбутків компанією, підконтрольною національному публічному діячу України. На рахунок Державного підприємства зараховано кошти від двох Компаній-нерезидентів А та В у сумі 42,0 млн. дол. США та 9,4 млн. дол. США відповідно. Зазначені перекази здійснено відповідно до зовнішньоекономічних контрактів, що стосуються купівлі продукції Державного підприємства. При цьому ціна продукції, встановлена контрактами, є істотно нижчою за ринкову. Крім того, згідно контрактів одержувачами продукції є підприємства, розташовані в різних країнах світу. Таким чином, Компанії-нерезиденти А та В виступають лише посередниками, які управляють фінансовими потоками. Встановлено, що до організації зазначеної схеми має відношення Громадянин М, який є народним депутатом України. Громадянин М пов'язаний із Компанією-нерезидентом А через свого родича – Громадянина А, який є посадовою особою Компанії-нерезидента А. Також, Головою правління Компанії-нерезидента А є Фізична особа – нерезидент, яка разом з Громадянином М є акціонерами Банку А. Відомо, що рахунки Державного підприємства відкрито в Банку А, співвласниками якої є Громадянин М та Фізична особа – нерезидент. Зазначене вказує на причетність національного публічного діяча до створення корупційної схеми, пов'язаної із нанесенням збитків державному підприємству за рахунок поставки продукції нижче її ринкової вартості підконтрольному підприємству з подальшою реалізацією зазначеної продукції за ринковими цінами. В результаті реалізації зазначеної схеми державному підприємству нанесено матеріальну шкоду на суму понад 103,0 млн. гривень. Правоохоронним органом здійснюється кримінальне провадження/

Приклад відмивання коштів, отриманих посадовими особами в якості неправомірної вигоди. За результатами проведеного Держфінмоніторингом

фінансового розслідування, виявлено схему відмивання коштів, отриманих посадовими особами в якості неправомірної. За результатами перемоги у конкурсних торгах Міністерства охорони здоров'я України підписано контракт з Підприємством Б на поставку лікарських засобів і виробів медичного призначення та в подальшому перераховано на рахунок Підприємства Б кошти в сумі 291,5 млн. гривень. При цьому, протягом часу, зазначеному в контракті, фактичної поставки лікарських засобів не відбулось. Отримані кошти було конвертовано та перераховано на користь Компанії-нерезидента А в сумі 26,2 млн. дол. США та 0,24 млн. євро та на користь Компанії-нерезидента В у сумі 0,1 млн. євро. В подальшому, Компанією-нерезидентом А були перераховані кошти групі компаній-нерезидентів в якості оплати за будівельне та електричне обладнання, електроніку, кредит, в тому числі на рахунок Компанії- нерезидента С на загальну суму 3,6 млн. дол. США.

За інформацією підрозділу фінансової розвідки іноземної країни, від Компаній-нерезидентів В та С на рахунки громадян України – Громадянина С та Громадянки Д, відкриті у банківській установі Греції, було перераховано кошти на загальну суму 0,25 млн. євро. В подальшому частина отриманих коштів в сумі 0,13 млн. євро була спрямована зазначеними особами на придбання нерухомості на території Греції. Враховуючи, що Громадянин С та Громадянка Д є посадовими особами на державному підприємстві України, не виключено, що кошти в сумі 0,25 млн. євро пов'язані з отриманням неправомірної вигоди. Правоохоронним органом здійснюється кримінальне провадження [65].

Приклад відмивання коштів, отриманих від державного підприємства.

За результатами проведеного фінансового розслідування Держфінмоніторингом виявлено схему незаконного заволодіння грошовими коштами державного підприємства шляхом штучного завищення постачальником вартості продукції. Посадовими особами Державного підприємства за попередньою змовою з представниками ТОВ І створено

штучні умови для виграшу тендеру з закупівлі продукції у ТОВ І, яке підконтрольне Громадянину Ц, за цінами, що значно перевищують середні ринкові ціни на аналогічну продукцію. Попередньо очікувана вартість закупівлі продукції державним підприємством була визначена на рівні 39,5 млн. гривень. Заявки на постачання продукції були подані трьома підприємствами – ПП А, ТОВ Б та ТОВ І. При цьому, лише ПП А є реальним учасником ринку та запропонувало найнижчу ціну – 47,4 млн. гривень. Однак зазначена пропозиція була відхилена тендерним комітетом за формальних підстав. Двома іншими учасниками (ТОВ І та ТОВ Б), які перебували у тендерній змові, було запропоновано вартість постачання продукції 77,9 млн. грн. та 82,5 млн. грн. відповідно. В результаті переможцем процедури відкритої закупівлі продукції стало ТОВ І з пропозицією 77,9 млн. гривень. 32 Проведеними експертизами встановлено, що вартість поставленої ТОВ І продукції завищено більш ніж на 20,0 млн. гривень. Отримані кошти були перераховані директором ТОВ І на користь групи підприємств з ознаками фіктивності, пов'язаних з Громадянином Ц. За даними фактами правоохоронним органом здійснюється розслідування [65].

Отже, основні закономірності, які підвищують «інтерес» до вчинення корупційних злочинів: розкрадання державних коштів та отримання хабарів, в більшій мірі, здійснюється в тих галузях економіки, які мають для країни стратегічне значення (оборонний та паливно-енергетичний комплекс, охорона здоров'я, державне управління), оскільки на них розподіляються значні грошові потоки; великий обсяг коштів, залучених до реалізації проектів на державному та місцевому рівнях за рахунок державних чи місцевих бюджетів; складний механізм визначення вартості товарів та послуг, постійні зміни ринкових умов для визначення реальної ціни придбаних активів; сфера державних закупівель не є прозорою і характеризується високою конкуренцією, що може створити умови для закулісних змов.

В ході проведення даного типологічного дослідження виявлено, що основними інструментами відмивання корупційних доходів у сфері підприємництва є: фіктивні послуги; використання афілійованих осіб для надання псевдопослуг; передплата за товари і послуги підконтрольним особам з подальшою непоставкою/невиконанням; заниження вартості товарів державною компанією при реалізації при реалізації компаніям-посередниками для акумулявання прибутків; укладання завідомо неправомірних угод по придбанню продукції за цінами, встановленими для соціальних потреб. з подальшою її реалізацією; використання підприємств з ознаками фіктивності; «торгівля» державними послугами з видачі/оформлення дозвільних документів; використання банківських рахунків, відкритих за межами України; відхилення конкурентних заяв на участь в тендерах на користь підконтрольних компаній, що пропонують значно вищі ціни.

До найпоширеніших способів відмивання корупційних доходів у сфері підприємництва можна віднести: залучення осіб, які не мають з «корупціонером» близьких родинних зв'язків, в той же час пов'язані іншими зв'язками (далекі родичі, водії, помічники); отримання хабара готівкою з подальшим переведенням у безготівкову форму; отримання корупційного доходу в Україні, а його «відбілювання», легалізація, надання йому законного походження здійснюється за кордоном; неоднаразове отримання спадщини від осіб, не пов'язаних родинними зв'язками; придбання власності за кордоном; придбання корпоративних прав.

2.2. Організаційно-правові аспекти функціонування уповноважених органів з питань запобігання та виявлення корупції

В Україні на сучасному етапі сформована достатньо ефективна інституціональна система протидії корупції, у сфері підприємництва зокрема:

1. Національна рада з питань антикорупційної політики при Президентові України.
2. Комітет Верховної Ради України з питань протидії корупції.
3. Система судочинства.
4. Органи прокуратури.
5. Міністерство юстиції України.
6. Міністерство внутрішніх справ України. У складі МВС діє Національна поліція України (далі – поліція) – центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.
7. Служба безпеки України.
8. Спеціалізовані органи у сфері протидії корупції.
9. Державна фіскальна служба.
10. Центральні органи виконавчої влади та їх територіальні органи.
11. Місцеві державні адміністрації.
12. Органи місцевого самоврядування.

На часі широко дискутується ідея створення антикорупційного суду.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції визначено: органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції [54].

Отже, слід зауважити, що саме спеціалізованими суб'єктами в боротьбі проти корупції в Україні, які на сьогодні діють, є три органи, це — НАБУ, САП та НАЗК.

Крім цього, існує ще один «антикорупційний орган» — ДБР, який по суті вже створено, але він ще не функціонує. Більш того, існують й інші поліфункціональні органи, такі як Національна поліція, Служба безпеки України (СБУ), органи прокуратури, які охоплюють велике коло правовідносин, не обмежуючись лише антикорупційними заходами.

Відповідно до ст. 1 Закону України від 14.10.14 р. № 1700-VII «Про запобігання корупції» спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції — органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції [54].

Слід наголосити, що законодавець розуміє поняття «антикорупційні органи» в широкому значенні та вважає, що такими є різні органи, які відіграють певну роль у боротьбі з корупцією. Так, наприклад, одним із цих органів є Служба безпеки України (СБУ), хоча безпосередньо Законом № 1700-VII він не віднесений до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. З іншого ж боку, відповідно до ст. 2 Закону України від 25.03.92 р. № 2229-XII «Про Службу безпеки України» СБУ здійснює, зокрема, попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління й економіки.

А от якщо говорити про спеціально уповноважений суб'єкт у сфері боротьби із корупцією, наприклад, про Національну поліцію, то ст. 2 Закону України від 02.07.15 р. № 580-VIII «Про Національну поліцію» до її завдань віднесено надання поліцейських послуг, зокрема, у сферах охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності.

Згідно зі ст. 23 Закону №580 поліція відповідно до покладених на неї завдань, зокрема:

— вживає заходів з метою виявлення кримінальних чи адміністративних правопорушень;

— припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення.

До завдань та повноважень Національної поліції жодним законодавчим актом не віднесено питання проведення перевірки в частині дотримання вимог антикорупційного законодавства чи будь-яких контрольних функцій у цій сфері.

Тільки у разі, якщо наявний конкретний факт виявлення ознак корупційного або пов'язаного із корупцією правопорушення, то Національна поліція вправі запитувати інформацію від посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб, необхідну для виконання покладених на них завдань.

Зазначимо, що до органів державної влади прийшло усвідомлення того, що подолання корупції як системного явища не може бути вирішене лише одним спеціалізованим антикорупційним органом. В результаті чого це обумовило створення в Україні мультиорганізаційної моделі, коли обов'язки боротьби із корупцією розподілені між декількома органами. Враховуйте, що незалежність спеціалізованих органів влади з боротьби проти корупції має бути достатньою для виконання своїх обов'язків належним чином, а у їх розпорядженні мають бути відповідні правові й матеріальні засоби. Незалежно від організаційної моделі вони мають створюватися на основі стабільної законодавчої бази та мати чітко визначені повноваження у сфері боротьби з корупцією. З огляду на це, діяльність усіх спеціальних «антикорупційних органів» має відповідати міжнародним стандартам, передовій світовій практиці, а також враховувати особливості національної правової системи.

Відповідно до ст. 1 Закону України від 14.10.14 р. № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України» НАБУ є основним державним правоохоронним органом, на який покладаються попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень відповідно до вимог підслідності, а також запобігання вчиненню нових корупційних правопорушень, а окремі його підрозділи відповідно до чинного

Кримінального процесуального кодексу України набувають статусу самостійного органу досудового розслідування [57].

Як відомо, основне завдання, яке ставили перед НАБУ, це — протидія кримінальним корупційним злочинам, що загрожують національній безпеці. Серед уже звичних для правоохоронних органів функцій з оперативно-розшукових заходів та досудових розслідувань можна відзначити й перевірку на добросовісність чиновників, представників державної влади й місцевого самоврядування. Контроль за діяльністю НАБУ здійснює парламентський Комітет з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. Водночас за оперативно-розшуковими діями НАБУ наглядає САП.

Специфіка національної моделі спеціалізованої антикорупційної структури, а саме НАБУ, обумовлена обмеженою сферою його діяльності.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону № 1698 особливим завданням НАБУ є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці.

Крім того, важливим питанням під час розгляду такої структури, як НАБУ, є його повноваження.

Зауважимо, що детективи НАБУ з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, які віднесені до його підслідності, за рішенням Директора НАБУ та за погодженням із прокурором САП можуть також розслідувати злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів.

Відповідно до абз. 3 ч. 1 ст. 10 Закону № 1698 старші детективи і детективи НАБУ під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях уповноважені здійснювати й оперативно-розшукові дії [58].

Наділивши їх такими повноваженнями, законодавець фактично створив орган досудового розслідування, який поєднує функції слідчих і оперативних підрозділів.

Виключність повноважень НАБУ полягає і в специфіці повідомлення про кримінальне правопорушення. Зокрема, ст. 19 Закону № 1698 передбачає наявність в НАБУ спеціальної телефонної лінії, також забезпечується можливість подання заяви і повідомлення про кримінальне правопорушення, у тому числі анонімної, через офіційний веб-сайт НАБУ у мережі Інтернет та засобами електронного зв'язку.

Створення такого спеціалізованого «антикорупційного органу» пов'язано із нагальною потребою вирішення проблеми координації в сфері запобігання та протидії корупції. Одночасно із цим він акумулює у своїй діяльності всі аспекти боротьби із корупцією в їх найбільш суспільно-небезпечних проявах, що нині є абсолютно необхідним і виправданим рішенням.

Наголосимо, що створення САП відбулось завдяки досвіду існування подібних прокуратур у деяких державах світу. Наприклад, в Іспанії діє спеціальна окружна прокуратура щодо попередження економічних злочинів, пов'язаних із корупцією, в Італії — Національна прокуратура Антимафії, яка займається боротьбою із організованою злочинністю і відмиванням доходів, отриманих від злочинів, вчинених злочинним угрупованням, тощо. До числа спеціально уповноважених органів у сфері протидії корупції належить САП.

Антикорупційна прокуратура працює в структурі Генеральної прокуратури України, проте становить самостійну ланку системи прокуратури України. Запровадження САП пов'язане із необхідністю забезпечення функціонування НАБУ та розглядається в контексті посилення зусиль держави у напрямку протидії корупції. За оперативно-розшуковими діями НАБУ наглядає САП. Вона має також підтримувати державне обвинувачення у провадженні бюро, представляти інтереси громадян у випадках, пов'язаних із корупцією.

Отже, згідно зі ст. 8 Закону України від 14.10.14 р. № 1697-VII «Про прокуратуру» на антикорупційну прокуратуру покладаються такі функції:

1. Нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування НАБУ. Ця функція САП реалізується в межах конституційної функції прокуратури України за здійсненням нагляду за додержанням законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство. Отже, прокурори САП здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, яке проводиться слідчими НАБУ

2. Підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях. Ця функція САП реалізується в межах конституційної функції прокуратури України з підтримання державного обвинувачення в суді. Вона є логічним продовженням здійснення прокурорами САП процесуального керівництва, яке проводиться слідчими НАБУ

3. Представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених Законом № 1697 і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями. Функція реалізується в межах конституційної функції прокуратури України по представництву інтересів громадянина або держави в суді

4. Здійснює міжнародне співробітництво. Не є самостійною функцією, а лише спрямоване на забезпечення реалізації таких функцій та реалізується щодо питань провадження процесуальних дій при розслідуванні кримінальних правопорушень та інших питань, передбачених міжнародними договорами.

Отже, законодавець намагається забезпечити тісну взаємодію САП та НАБУ. Одночасно спостерігається автономність САП від інших органів прокуратури шляхом встановлення особливих вимог до її розташування. САП може розташовуватись лише в службових приміщеннях НАБУ або в службових приміщеннях ГПУ (регіональної чи місцевої прокуратури), які розташовані окремо від інших службових приміщень ГПУ (регіональної чи місцевої прокуратури). Автономний характер діяльності САП полягає в тому, що її прокурори у функціональному відношенні є незалежними від

керівництва ГПУ, оскільки Генеральний прокурор України, його перший заступник та заступники не мають права давати вказівки прокурорам САП, здійснювати інші дії, які прямо стосуються реалізації прокурорами САП їхніх повноважень.

Національне агентство з питань запобігання корупції – центральний орган виконавчої влади України зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізацію державної антикорупційної політики, формує правила попередження корупції і підвищення прозорості публічного сектору. Національне агентство є колегіальним органом, до складу якого входить п'ять членів.

Національне агентство створено Кабінетом Міністрів України, відповідає перед Верховною Радою України і підконтрольне їй та підзвітне Кабінету Міністрів України. Національне агентство є правомочним з моменту призначення більше половини його загального кількісного складу. Членів Національного агентства призначає на посаду Кабінет Міністрів України строком на чотири роки за результатами конкурсу. Одна і та сама особа не може обіймати цю посаду понад два строки поспіль. Голова Національного агентства обирається агентством строком на два роки з числа його членів. Одна й та сама особа не може обіймати цю посаду два строки поспіль.

Основною формою роботи Національного агентства є засідання, що проводяться не рідше одного разу на тиждень. Порядок денний засідань затверджує Національне агентство запобігання корупції.

Рішення Національного агентства приймаються більшістю голосів від його загального складу.

Національне агентство відповідає за:

1. проведення аналізу стану запобігання та протидії корупції в Україні, діяльності державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії

корупції; статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації стосовно ситуації щодо корупції;

2. розроблення проектів Антикорупційної стратегії та державної програми з її виконання, здійснення моніторингу, координації та оцінки ефективності виконання Антикорупційної стратегії;

3. підготовка та подання в установленому законом порядку до Кабінету Міністрів України проекту національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики;

4. формування та реалізація антикорупційної політики, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань;

5. організація проведення досліджень з питань вивчення ситуації щодо корупції;

6. здійснення моніторингу та контролю за виконанням актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та порівняння до них осіб;

7. координація та надання методичної допомоги щодо виявлення державними органами, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування корупціогенних ризиків у своїй діяльності та реалізації ними заходів щодо їх усунення, у тому числі підготовки та виконання антикорупційних програм;

8. здійснення в порядку, визначеному цим Законом, контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

1. здійснення у порядку та в межах, визначених законом, державного контролю за дотриманням встановлених законом обмежень щодо фінансування політичних партій, законним та цільовим використанням політичними партіями коштів, виділених з державного бюджету на

фінансування їхньої статутної діяльності, своєчасністю подання звітів партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, звітів про надходження і використання коштів виборчих фондів на загальнодержавних та місцевих виборах, повнотою таких звітів, звіту зовнішнього незалежного фінансового аудиту діяльності партій, відповідністю їх оформлення встановленим вимогам, достовірністю включених до них відомостей;

2. затвердження розподілу коштів, виділених з державного бюджету на фінансування статутної діяльності політичних партій, відповідно до закону;

9. забезпечення ведення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

10. координація в межах компетенції, методичне забезпечення та здійснення аналізу ефективності діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції;

11. погодження антикорупційних програм державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, розробка типової антикорупційної програми юридичної особи;

12. здійснення співпраці із особами, які добросовісно повідомляють про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону (викривачі), вжиття заходів щодо їх правового та іншого захисту, притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їх прав, у зв'язку з таким інформуванням;

13. організація підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації з питань, пов'язаних із запобіганням корупції, працівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, посадових осіб місцевого самоврядування (крім підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування);

14. надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги з питань застосування актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб;
15. інформування громадськості про здійснювані Національним агентством заходи щодо запобігання корупції, реалізація заходів, спрямованих на формування у свідомості громадян негативного ставлення до корупції;
16. залучення громадськості до формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики;
17. координація виконання міжнародних зобов'язань у сфері формування та реалізації антикорупційної політики, співпраця з державними органами, неурядовими організаціями іноземних держав та міжнародними організаціями в межах своєї компетенції;
18. обмін інформацією з компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями;
19. інші повноваження, визначені законом.

2.3. Практичні аспекти діяльності запобігання та виявлення корупції

Практичні аспекти запобігання та виявлення корупції розглянемо на прикладі Державної виконавчої служби, зокрема Деснянського районного відділу.

У Державній виконавчій службі відповідна робота щодо належного забезпечення та своєчасного попередження проявів корупції ведеться з початку її діяльності. Більш ґрунтовного напрямку вона набула з часу

створення інституту Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики при Кабінеті міністрів України і введення штатної посадової одиниці головного спеціаліста з питань запобігання та протидії корупції.

Вся робота у даному напрямі здійснюється в рамках реалізації єдиної державної антикорупційної політики.

Так, у Державній виконавчій службі діє щотижнева телефонна лінія за участю Голови, першого заступника і заступників Голови, урядова телефонна “гаряча лінія”.

Інформація про результати розгляду звернень надсилається заявникам у встановлені строки.

Дотримання термінів запитів громадян перебуває під постійним контролем Державної виконавчої служби.

Додатково працює окремий телефон довіри, на який можна подавати повідомлення про факти виявлених корупційних порушень та інших суспільно значимих проблем у цій сфері, які потребують негайного реагування. З метою забезпечення ефективної роботи служби, керівництвом проводиться прийом громадян у визначені терміни.

Для зручності громадян та прямого зв'язку з відділами служби діє інтернет приймальня.

Також забезпечується постійний моніторинг і, за наявності, розгляд скарг та заяв від громадян на корупційні діяння з боку державних службовців архівних установ, які надходять на адресу держкомархіву.

Проводиться аналогічна робота зі зверненнями підприємств, установ та організацій, фізичних осіб – підприємців, органів місцевого самоврядування і громадян щодо встановлених фактів корупції.

З метою здійснення комплексної систематичної роботи з громадянами є узагальнення результатів діяльності служби, аналіз можливих правопорушень, зменшення ризиків корупційних проявів у сфері його відання.

Проведена робота сприяє забезпеченню громадського контролю за дотриманням законодавчих положень з питань антикорупційної політики Державній виконавчій службі.

Для посилення відомчого контролю за додержанням принципів прозорості та відкритості діяльності служби, а також інформаційного забезпечення в сфері запобігання та протидії корупції на офіційному сайті діє рубрика “Запобігання проявам корупції, в якій постійно розміщуються нормативноправові акти з питань державної служби та запобігання проявам корупції. З метою реалізації державної антикорупційної політики здійснюється план заходів.

Згідно з вимогами чинного законодавства, Державною виконавчою службою та відділами реалізуються принципи відкритості та доступності до державної служби шляхом широкого подання інформації про вакантні посади, впровадження механізму конкурсного відбору.

При призначенні співробітників на державну службу та їх звільненні Державна виконавча служба та відділи керуються виключно нормами чинного законодавства.

Аналогічний принцип також застосовується і в роботі.

Встановленим фактом правопорушень, який кваліфікувався як корупційна дія, було накладення штрафу на працівника за надання недостовірної інформації фінансового характеру під час заповнення декларації.

Державною виконавчою службою здійснюється робота щодо забезпечення додержання вимог Закону України «Про запобігання корупції», указів та розпоряджень президента України, постанов і доручень Кабінету міністрів України, інших нормативноправових актів з антикорупційного законодавства. З метою попередження і виявлення корупційних діянь, інших правопорушень, пов'язаних із службовою діяльністю працівників служби, вживаються відповідні заходи щодо попередження й уникнення можливих ризиків у сфері їх діяльності.

Так, 22 червня 2018 р. на засіданні колегії Державної виконавчої служби розглянуто питання «про стан виконання антикорупційного законодавства в Державній виконавчій службі» [65].

Прийнято відповідне рішення, зміст якого доведений до керівників структурних підрозділів служби, а саме:

- 1) чітко керуватись чинним законодавством України з метою недопущення випадків його порушення;
- 2) продовжувати здійснення заходів, спрямованих на запобігання та протидію корупційним проявам, посилювати інформаційну та роз'яснювальну роботу з запобігання і припинення корупційних діянь. при цьому особливу увагу слід звернути на знання державними службовцями вимог Законів України «Про державну службу» і «Про запобігання корупції»;
- 3) вживати заходів щодо висвітлення в трудовому колективі кожного виявленого факту корупційних діянь;
- 4) вживати додаткові заходи, спрямовані на безумовне дотримання Законів України «Про державну службу» та «Про боротьбу з корупцією»; виявляти та усувати причини і умови, які можуть спричиняти поширення корупції та економічної злочинності;
- 5) продовжити обов'язковий щорічний розгляд на засіданнях колегії, службових нарадах питань щодо виконання законодавства про державну службу, боротьбу з корупцією, здійснення заходів щодо запобігання корупційним проявам та належне реагування на них;
- 6) сприяти підвищенню кваліфікації працівників, на яких покладено обов'язки з організації роботи щодо запобігання проявам корупції, уперше зарахованих на державну службу, та які за результатами щорічної оцінки отримали оцінки “низька” та “задовільна”;
- 7) забезпечити своєчасне та достовірне надання державними службовцями відомості про доходи та зобов'язання фінансового характеру;
- 8) своєчасно інформувати комітет про виявлені випадки адміністративних правопорушень;

9) вживати заходів щодо посилення відкритості, гласності та прозорості у своїй діяльності;

10) забезпечити своєчасне подання та оприлюднення інформації про наявність вакантних посад на офіційному сайті Державної виконавчої служби.

Разом з тим, практичне виконання положень та норм законодавства України з питань антикорупційної політики виявляє ряд недоліків або недоопрацювань в цьому напрямі.

Вважаємо за необхідне вкотре наголосити на доцільності удосконалення законодавства про доступ до публічної інформації через прийняття окремого процедурного Закону про доступ до публічної інформації, який має забезпечити прозорість і відкритість суб'єктів владних повноважень та створити механізми реалізації права кожного на доступ до публічної інформації шляхом: визначення режиму доступу до неї, а саме – виключних підстав обмеження доступу до інформації, встановленням відповідальності за відмову чи відстрочку у наданні інформації, встановленням максимально коротких строків для розгляду запитів на інформацію, основні принципи стягнення плати за надання інформації, а також відповідальність за порушення законодавства тощо.

Також є необхідність у створенні єдиного державного реєстру юридичних і фізичних осіб, притягнутих до відповідальності за корупційні правопорушення.

Першочергово слід враховувати, що механізми громадського контролю реалізуються шляхом контролю за дотриманням законодавства, проведення громадської експертизи проектів і чинних нормативноправових актів, концепцій і програм з питань протидії корупції та врахування її висновків, обговорення проектів, участю у прийнятті рішень, внесення пропозицій, дієвих механізмів комунікації та взаємодії законодавчої, виконавчої та судової гілок влади в Україні.

Владна вертикаль має бути забезпечена сучасною системою підготовки та перепідготовки управлінських кадрів, зокрема, включаючи знання службовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування своїх повноважень та правових наслідків зловживання ними.

Виникає також необхідність у проведенні правової антикорупційної освіти, яка повинна полягати у здійсненні комплексу заходів виховного, навчального й інформаційноаналітичного характеру, спрямованих на формування високої антикорупційної правосвідомості.

РОЗДІЛ 3. АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

3.1. Напрями антикорупційної політики України

Державна антикорупційна політика повинна мати чітко визначені: мету; цілі й завдання; напрями; об'єкти та суб'єкти; принципи та механізми. Її ефективність і дієвість значною мірою залежать від правильності формулювання і реалізації вказаних складових. Проте вважаємо, що стратегічно важливою умовою ефективності державної антикорупційної політики є реалістичність її мети та цілей, а також чітке визначення принципів її реалізації.

Чемерис І. В. вважає, що метою антикорупційної політики держави може вважатися зниження рівня корупції та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, суспільства й держави від загроз, пов'язаних з корупцією [70, с.577].

На думку Шевченка О. В., мета антикорупційної політики полягає в активній і постійній протидії корупції, в боротьбі за утвердження режиму законності і правопорядку в державі, за ті інститути, які покликані слугувати суспільству, але які нині використовують у своїх інтересах окремі чиновники, представники організованої злочинності, ті чи інші тіньові структури [71, с.126].

Найбільш адаптованим до правових реалій українського законодавства виглядає погляд Соловйова В., який зокрема, вважає, що основною метою державної антикорупційної політики є створення та організація дієвої системи запобігання і протидії корупції, виявлення та усунення її передумов і наслідків, а також визначення шляхів забезпечення невідворотності покарання за вчинення корупційних діянь [61, с.23].

Як цілі антикорупційної політики пропонується розглядати: зменшення масштабів поширення корупції (на певній території, у певній галузі тощо); зниження рівня позитивного сприйняття корупції (за визначеними міжнародними або вітчизняними організаціями індексами, показниками); проведення широкомасштабної освітньо-просвітницької антикорупційної кампанії серед громадськості; підвищення ймовірності розкриття корупційного правопорушення, усвідомлення невідворотного покарання та втрат (матеріальних і нематеріальних) особою, яка вступає в корупційні відносини, відшкодування завданих корупційними діями збитків (у тому числі моральної шкоди, яка може негативно впливати на імідж державного органу, в якому працював корупціонер).

Шевченко О. В наводить перелік загальних цілей державної антикорупційної політики: ефективного запобігання корупції; цілеспрямована довгострокова боротьба з корупцією на всіх рівнях; звуження поля умов і обставин, що сприяють корупції; успішність виявлення корупційних дій і невідворотність покарання за них; зниження мотивації посадових осіб до корупційної поведінки; створення атмосфери суспільного несприйняття корупції [71, с.127].

До основних завдань антикорупційної політики може бути віднесено оптимізацію механізму правового регулювання між інститутами публічної влади; зміцнення законності і правового порядку шляхом створення системи взаємодії різних правоохоронних органів, задіяних у боротьбі з корумпованими чиновниками й іншими суб'єктами, втягнутими в цей вид злочинів; підвищення правової культури державних службовців і громадян.

Водночас слід зауважити, що правове регулювання – це владний вплив на суспільні відносини, який справляється державою за допомогою всіх юридичних засобів з метою їх закріплення, впорядкування, розвитку та охорони, спрямований на відображення та узгодження суспільних інтересів для розвитку основних сфер суспільних відносин.

Напрями антикорупційної політики повинні доповнюватися і коректуватися з урахуванням постійного моніторингу корупції за різними зрізами - галузевому, регіональній, функціональній, а також у міру отримання нових знань про природу корупції в результаті її глибоких досліджень, зокрема, після більш ретельного вивчення причин корупції; "ділянок" державного та суспільного організму, найбільш уражених корупцією; мотивації корупційної поведінки.

Доцільно зазначити, що рівні реалізації НАП включають три інтегровані блоки в системі публічного управління. До першого блоку належить діяльність органів публічного управління загального спрямування (загальної компетенції – центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації тощо), в межах яких антикорупційна політика є одним із багатьох і, водночас, не основним напрямом діяльності на загальнодержавному та регіональному рівнях. Другий блок включає органи публічного управління спеціальної компетенції – система правоохоронних органів, у межах діяльності яких реалізація НАП є однією із основних функцій (органи прокуратури, суди, інспекції, служби), в межах яких розподіл сфер функціонування на державний та регіональний рівні може відігравати значну роль, але у випадку органів судової влади визначення рівня діяльності не впливає на суть публічно-управлінських рішень. До третього блоку належить діяльність органів публічного управління особливої компетентності, в межах яких органи управління регіонального рівня (у разі створення) функціонують за принципом деконцентрації і фактично можемо констатувати виключну роль загальнодержавних органів (НАЗК, НАБУ, САП).

Дезорганізаційний вплив корупції проявляється в низці негативних факторів: небезпека руйнування держави, скривлення й гальмування економічних реформ, криміналізація економічних відносин, обмеження конституційних прав і свобод людини й громадянина й погіршення

морально-психологічного клімату в суспільстві, що впливає на формування образу соціальної дійсності.

Загалом, теоретико-методологічна проблема формування національної антикорупційної політики в сучасних умовах характеризується поєднанням інституціонального, організаційно-правового та адміністративного аспектів публічного управління. У сучасній науці публічного управління немає єдиного підходу до формування концепту національної антикорупційної політики. Адже потреба формувати концептуальну основу публічного управління (у цьому випадку – у сфері антикорупційної політики) властива лише складним, динамічним системам, внутрішньою характеристикою яких є наявність нормативно-правових актів, що характеризують зміст антикорупційної політики, визначають суб'єктів запобігання корупції та встановлюють стандарти управлінської діяльності.

3.2. Огляд антикорупційних програм України

Однією зі складових системи запобігання та виявлення корупції є прийняття та впровадження органами влади антикорупційних програм, які є комплексом правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції. Проте динаміка процесу затвердження антикорупційних програм на 2018 рік та їх якість свідчить про недостатність експертних можливостей та формальний підхід з боку органів влади. Що у свою чергу свідчить: серйозно боротися із корупцією ніхто не збирається.

Відповідно до статті 19 Закону України «Про запобігання корупції», антикорупційні програми в обов'язковому порядку приймаються в Адміністрації Президента України, Верховній Раді, Кабінеті Міністрів, Генеральній прокуратурі, Службі безпеки та інших центральних органах виконавчої влади, обласних, Київській міській державній адміністрації,

державних цільових фондах. Програми затверджуються щорічно до 1 березня та підлягають погодженню Національним агентством з питань запобігання корупції.

У програмах визначають засади політики органу щодо запобігання та протидії корупції у відповідній сфері, заходи з їх реалізації. Також антикорупційна програма повинна містити звіт про оцінку корупційних ризиків у діяльності органу, причини, що їх породжують та умови, що їм сприяють. Такий звіт готується комісією, до складу якої залучається керівний склад підрозділів, що забезпечують виконання загальних функцій, органу влади: служби управління персоналом, бухгалтерської та юридичної служби.

Джерелами одержання інформації під час проведення оцінки корупційних ризиків можуть бути, зокрема:

- результати анкетування (у тому числі анонімного) працівників органу влади, а також представників громадськості, які взаємодіють з органом влади;
- результати зовнішніх та внутрішніх аудитів, перевірок, інспекцій;
- результати службових розслідувань;
- звернення та скарги щодо органу влади, які містять інформацію про сфери діяльності, в яких можливе вчинення корупційних правопорушень або порушень, пов'язаних з корупцією.

Для кожного ідентифікованого корупційного ризику повинні бути прописані заходи щодо його усунення (мінімізації), а також навчання та заходи з поширення інформації щодо програм антикорупційного спрямування.

Національне агентство з питань запобігання корупції в своїх методичних рекомендаціях щодо підготовки антикорупційних програм органів влади наголошує на тому, що антикорупційні програми не повинні носити формальний характер, процес їх підготовки повинен буди прозорим та відкритим, а заходи, сформовані у ній – спрямованими на досягнення конкретного результату та максимально зрозумілими для реалізації.

Проте, аналіз антикорупційних програм, наданих органами влади на погодження НАЗК, свідчить про неможливість органів влади здійснити якісний детальний аудит корупційних ризиків та передбачити дієві механізми протидії та запобігання корупційним ризикам.

Ще однією проблемою ефективності процесу запровадження антикорупційних програм є недодержання органами влади передбаченого законом строку затвердження антикорупційних програм. Так, наприклад, з метою встановлення причин та обставин неподання антикорупційних програм на погодження до НАЗК, було ініційовано проведення позапланових перевірок у Державному агентстві автомобільних доріг України, Державному агентстві з питань електронного врядування України та Антимонопольному комітеті України.

Станом на кінець жовтня на погодженні в Національному агентстві з питань запобігання корупції залишаються антикорупційні програми майже 20 органів влади, серед яких СБУ, КМДА, Антимонопольний кабінет України [65].

З урахуванням строку, необхідного на погодження Національним агентством з питань запобігання корупції та, за необхідності, підготовку пропозицій, програма на 2018 рік стає документом, на виконання якої залишається лише кілька місяців, що унеможливорює її ефективне виконання. А, отже, найближчим часом знову із корупцією ніхто боротися не буде.

Відтак над підвищенням ефективності антикорупційних програм потрібно працювати, як Національному агентству з питань запобігання корупції, шляхом розробки додаткових методичних матеріалів та здійснення контролю за реалізацією антикорупційних програм, так і органам влади, які повинні відійти від формального підходу до процесу підготовки цього документу, продемонструвавши таким чином прагнення протидіяти корупції.

Національним агентством з питань запобігання корупції (далі – Національне агентство) отримано та проаналізовано звітну інформацію щодо реалізації заходів, визначених у антикорупційних програмах на 2017 рік від

101 державного органу влади (відповідно до листів Національного агентства від 26 вересня 2017 року № 30-20/34084/17, № 30-20/34085/17, № 30-20/34086/17 та від 02 січня 2018 року № 30-18/20/18, № 30-18/22/18, № 30-18/24/18, № 30-18/25/18).

Аналіз отриманої звітної інформації щодо виконання органами влади антикорупційних програм на 2017 рік, погоджених Національним агентством у 2017 році, проведено відповідно до пункту 7 частини першої статті 11 Закону України «Про запобігання корупції»

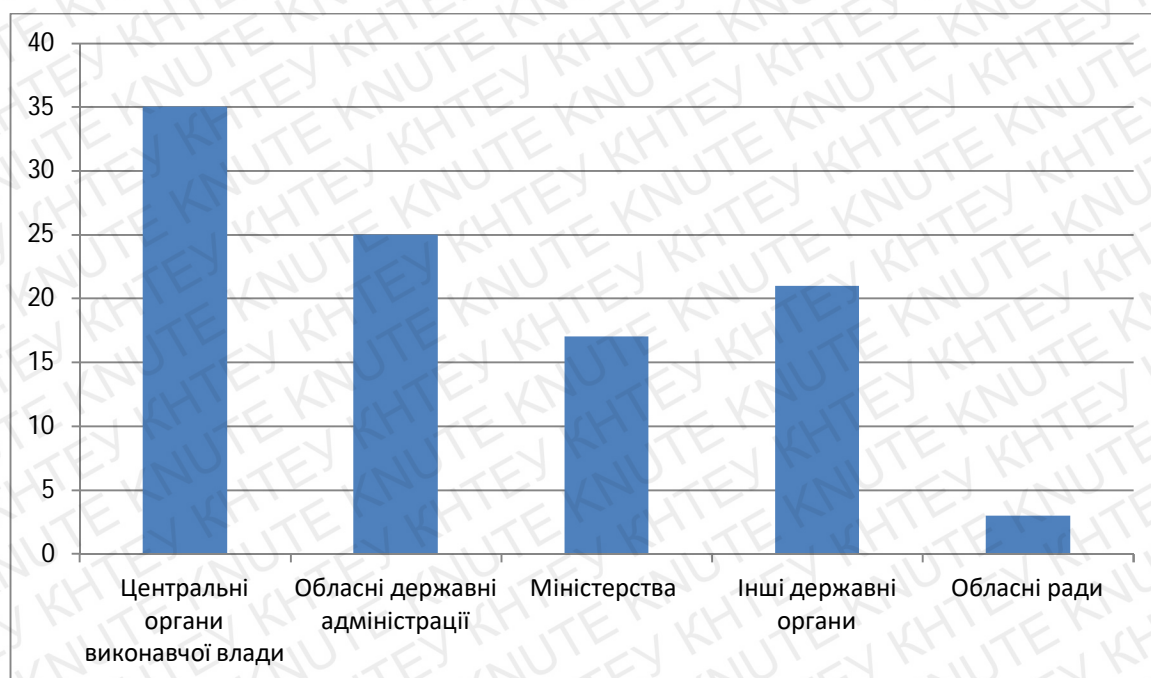

Рис. 3.1 - Органи влади, що надали звітну інформацію про стан виконання заходів, визначених антикорупційними програмами [65]

За результатами проведеного аналізу:

Стосовно частини заходів з реалізації засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції, з виконання антикорупційної стратегії, державної антикорупційної програми, а також

щодо частини ідентифікованих корупційних ризиків органами влади визначено триваючі заходи з їх усунення, які полягають, зокрема, в проведенні організаційної та роз'яснювальної роботи, наданні консультацій, здійсненні моніторингу, здійсненні контролю тощо. Щодо виконання таких заходів органами влади не встановлювались конкретні строки, натомість строк їх виконання був постійним (тривав протягом усього року або здійснювався за необхідності), що унеможлиблює реальне визначення кількісних та якісних показників їх виконання.

Так, антикорупційними програмами, зокрема, Миколаївської обласної державної адміністрації протягом усього 2017 року було передбачено виконання такого заходу з реалізації засад загальної відомчої політики щодо запобігання та виявлення корупції, з виконання антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми як забезпечення функціонування, ведення та своєчасного оновлення веб-сторінок, інших електронних ресурсів, особливо рубрик (розділів) щодо надання адміністративних послуг; Київською міською державною адміністрацією заходом з усунення корупційного ризику визначено забезпечення постійного контролю керівництва Департаменту внутрішнього фінансового контролю та аудиту виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) за дотриманням регламенту проведення внутрішніх аудитів.

У зв'язку з цим наводиться статистична інформація щодо співвідношення триваючих та строкових заходів з реалізації засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції, з виконання антикорупційної стратегії, державної антикорупційної програми та усунення виявлених внутрішніх корупційних ризиків, передбачених антикорупційними програмами.

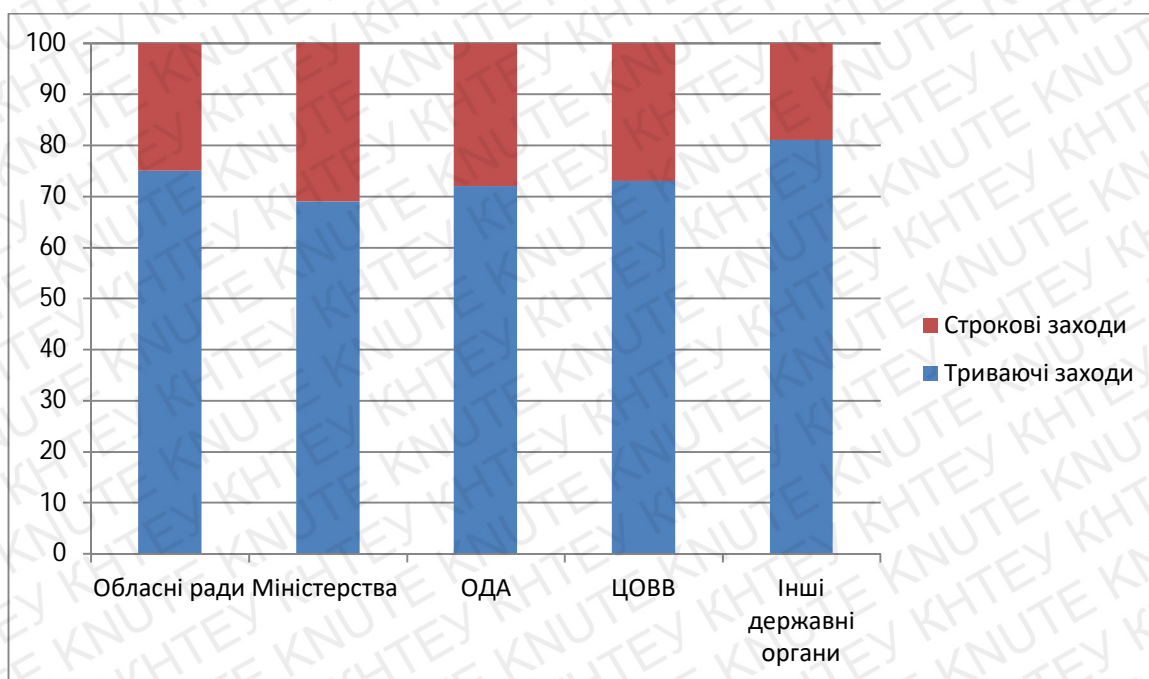

Рис. 3.2 - Співвідношення триваючих та строкових заходів, визначених антикорупційними програмами органів влади [65]

Враховуючи співвідношення триваючих та строкових заходів, визначених антикорупційними програмами органів влади, вкрай важливим є стан виконання строкових заходів з усунення внутрішніх корупційних ризиків, які полягають у внесенні змін до внутрішніх нормативно-правових актів, прийнятті нових нормативно-правових актів та актів розпорядчого характеру, з метою чіткого визначення адміністративних процедур, усунення колізій або прогалин, зменшення дискреційних повноважень, зменшення надмірних обтяжень. Окрім того такі заходи полягають у впровадженні внутрішніх кодексів поведінки, з механізмами попередження, виявлення та врегулювання конфлікту інтересів, а також обмежень та правил щодо одержання подарунків, переваг, пільг тощо; запровадженні та належному функціонуванні механізму для здійснення повідомлень про корупцію у сфері діяльності органів влади тощо.

Так, зокрема, з метою усунення положень, що є предметом регулювання нормативно-правових актів, та положень, які зумовлюють

корупційні ризики Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України повністю виконано передбачений антикорупційною програмою захід, що полягав у перегляді Державних будівельних норм України. В тому числі було проведено одинадцять засідань робочої групи, на яких розглянуто та обговорено 27 нормативних актів та наказами Мінрегіону затверджено 13 державних будівельних норм та змін до них, розроблених відповідно до міжнародно визнаних принципів нормування за результатами чого виключено положення, що є предметом регулювання нормативно-правових актів, які зумовлюють корупційні ризики.

Конституційним судом України частково виконано захід, що полягав у розробленні внутрішніх стандартів щодо правил етичної поведінки, з огляду на те, що розроблений проект документу станом на визначений антикорупційною програмою строк виконання заходу перебував в процесі погодження всередині органу.

Поряд з цим при невиконанні заходів з усунення внутрішніх корупційних ризиків органами влади надавалась інформація про обставини, з огляду на які такі заходи не було реалізовано.

Органами влади за результатами оцінки корупційних ризиків виявлено 52 зовнішні корупційні ризики, які, зокрема, полягають у недосконалоості нормативно-правових актів, суб'єктом прийняття яких не є орган влади.

Так, для прикладу, Державною архітектурно-будівельною інспекцією України заходом з усунення зовнішнього корупційного ризику визначено розробку проекту наказу Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України щодо затвердження порядку функціонування електронної системи при здійсненні ліцензування господарської діяльності з будівництва об'єктів;

Полтавською обласною державною адміністрацією з метою мінімізації причин виникнення корупційного ризику пропонується внести зміни до

Порядку видачі дозволу на спеціальне водокористування, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 року № 321.

При цьому, враховуючи положення пункту 5 розділу V Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади, затвердженої рішенням Національного агентства від 02 грудня 2016 року № 126, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2016 року за № 1718/29848, листом Національного агентства від 25 січня 2018 року № 30-01/3436/18 до Кабінету Міністрів України направлено для розгляду перелік виявлених зовнішніх корупційних ризиків та пропозицій щодо їх усунення. В наступній діаграмі наводиться інформація щодо стану виконання заходів з усунення таких ризиків.

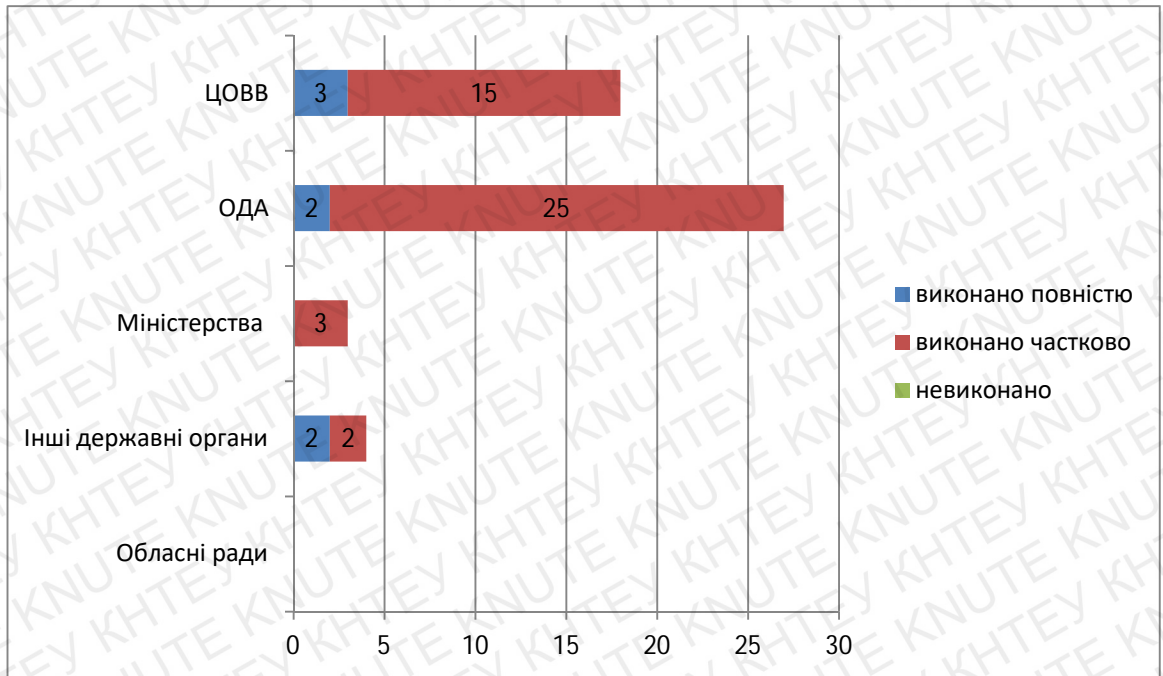

Рис. 3.3 - Ідентифіковані зовнішні корупційні ризики та стан виконання заходів щодо їх усунення [65]

3.3. Імплементация закордонного досвіду в антикорупційній політиці України

Останнім часом на міжнародному і регіональному рівні (в тому числі на рівні ООН, Світового банку, МВФ, Європейської ради та деяких інших міжнародних організацій) прийнято багато угод і ініціатив, які спрямовані на боротьбу з корупцією та закріплюють норми права міжнародного характеру, обов'язкові для країн, що їх ратифікували.

Як зазначає Д.Г. Заброта після аналізу міжнародних нормативно-правових актів перша спроба визначити правову природу терміну «корупція» на міжнародному рівні зафіксована в Практичних заходах боротьби з корупцією, підготовлених Економічною та Соціальною Радами Секретаріату ООН. На УНТ Конгресі Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та поведіння із злочинцями в Гавані 27 серпня – 7 вересня 1990 р. було прийнято резолюцію з даного питання [24].

У главі I «Кримінальне законодавство» визначалось, що термін «корупція» має загальний характер і не є точним правовим терміном. Найбільш явним проявом корупції є одержання хабара тією або іншою особою. Разом з тим зазначалось, що проявами корупції можуть бути й інші діяння, які не охоплюються поняттям хабарництва. Виходячи з подальшого змісту практичних заходів боротьби з корупцією, можна дійти висновку, що корупційними діяннями можуть визнаватись також крадіжки, розкрадання та присвоєння державної власності з метою приватного використання, зловживання посадовим становищем з метою неправомірного одержання окремих переваг, тобто будь-яке заплановане, передбачуване, необхідне або успішне отримання пільг у результаті необґрунтованого використання офіційного статусу та конфлікт інтересів – протиріччя між службовими обов'язками та особистими інтересами.

Більшою точністю відрізняється від попереднього документу Американська конвенція проти корупції, прийнята на третій пленарній сесії

29 березня 1996 р. Зокрема, статтею 6 цієї Конвенції визначено, що актами корупції є:

а) спроба отримання або отримання, прямо чи опосередковано, урядовим чиновником або особою, які здійснюють публічні функції, будь-яких предметів грошової вартості, а також іншої користі, такої, як подарунок, послуга, обіцянка або перевага для себе або іншої особи чи організації в обмін на будь-яку дію або бездіяльність під час здійснення ним публічних функцій;

б) пропозиція або надання, прямо або опосередковано, урядовому чиновникові або особі, які здійснюють публічні функції, предметів грошової вартості, а також іншої користі, такої, як подарунок, послуга, обіцянка або перевага для себе або іншої особи чи організації, в обмін на будь-яку дію або бездіяльність під час здійснення ним публічних функцій;

в) будь-яка дія або бездіяльність при виконанні своїх обов'язків урядовим чиновником або особою, які здійснюють публічні функції, з метою незаконного отримання прибутку для себе або іншої сторони;

г) шахрайське використання або приховування майна, отриманого внаслідок вчинення одного з актів, на який було посилення у даній статті;

д) участь як основний виконавець, співучасник, підмовник, посібник або співучасник після скоєння, або у будь-який інший спосіб, у скоєнні або замаху на скоєння, також у пособництві або зговорі з метою скоєння одного з актів, на який було посилення у цій статті» [3].

Конвенція про корупцію у контексті кримінального права (ETS 173) Ради Європи в главі другій – «Заходи, що здійснюються на національному рівні» – визначила заходи, що їх має впровадити кожна держава, які можуть бути необхідними для встановлення відповідальності за певні діяння, що визнаються вищевказаною Конвенцією як корупційні. Так, до корупційних діянь віднесено:

- давання хабара національним державним посадовим особам, що полягає в обіцянці, пропонуванні чи дачі будь-якою особою прямо чи

опосередковано будь-якої неправомірної вигоди будь-якій державній посадовій особі в своїй країні, для них особисто чи для інших осіб, з метою заохочення їх до виконання чи невиконання наданих їм повноважень;

- одержання хабара національними державними посадовими особами, що виражається в наступних діях: вимагання, одержання, прямо або опосередковано, будь-якої неправомірної вигоди, для них особисто чи для інших осіб, або прийняття пропозиції чи обіцянки такої вигоди з метою виконання чи невиконання наданих їм повноважень.

Також у цій Конвенції йдеться про хабарництво різних посадових осіб, зокрема, хабарництво членів національних громадських (законодавчих) зборів, хабарництво іноземних посадових осіб, хабарництво членів іноземних громадських (законодавчих) зборів. При цьому проводиться розмежування між дачею та отриманням хабара залежно від сфери суспільного життя. Так, перелічені вище діяння можуть бути віднесені до хабарництва у публічному секторі. Діяння ж, перелічені у ст. 7 та ст. 8, до хабарництва у приватному секторі суспільного життя. Крім того, звертається увага на необхідність встановлення відповідальності за вчинення хабарництва посадовими особами міжнародних організацій та хабарництво членів міжнародних парламентарних (законодавчих) зборів, хабарництво судців та посадових осіб міжнародних судів.

Досить цікавою є норма вищезазначеної Конвенції про встановлення відповідальності за торгівлю впливом, тобто прохання, давання чи отримання, прямо або опосередковано, будь-якої неправомірної вигоди будь-якій особі, яка стверджує чи підтверджує, що він чи вона має змогу докласти зусиль негативного впливу на здійснення рішень осіб, з урахуванням того, чи є неправомірна вигода для її чи для нього, чи для когось ще, а також прохання, отримання чи прийняття пропозиції чи обіцянки такої вигоди з врахуванням такого впливу, є чи ні такий вплив результатом зусиль чи веде до результатів, щодо яких є наміри. Фактично ця стаття Конвенції передбачає встановлення відповідальності за незаконне

лобіювання інтересів певних осіб перед посадовими особами, на яких є певний вплив, прямий чи опосередкований, у осіб, які лобіюють інтереси.

До того ж Конвенцією передбачено встановлення відповідальності за діяння, які пов'язані з корупцією; такими, зокрема, є: 1) відмивання доходів, отриманих від правопорушень, пов'язаних з корупцією; 2) фінансові злочини: виписування чи використання рахунку або будь-якого іншого облікового документа чи запису, що містить недостовірну чи неповну інформацію; незаконне неоформлення запису про сплату.

Виходячи з вищенаведеного, можна дійти висновку, що Конвенція про корупцію у контексті кримінального права Ради Європи визначає корупцію загалом як хабарництво та передбачає встановлення кримінальної відповідальності за вчинення вище перелічених діянь. Але, незважаючи на це, на нашу думку, в національному законодавстві було б доцільним встановити відповідальність за вказані діяння. Оскільки, наприклад, при вчиненні працівником міжнародної організації хабарницьких дій його не може бути притягнуто до відповідальності через те, що така особа не буде підпадати під визначення службової особи, передбачене чинним Кримінальним кодексом України.

Ще одним міжнародно-правовим актом, в якому наведене визначення корупції, є Конвенція про корупцію у контексті цивільного права (ETS 174) Ради Європи, в якій під терміном «корупція» розуміються прямі чи опосередковані вимоги, пропонування, давання або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи.

На відміну від Конвенції про корупцію у контексті кримінального права, Конвенція про корупцію у контексті цивільного права містить єдине визначення поняття корупції, що дає змогу визначити її природу та більш точно визначити діяння, які є корупційними.

У проекті Рамкової конвенції по боротьбі з корупцією під корупцією розуміється поведінка, така як давання або отримання хабарів, до якої втягнені особи, наділені повноваженнями в державному чи приватному секторах, і яка порушує обов'язки, що випливають з їх статусу державного службовця, приватного працівника чи незалежного агента (...), і спрямована на отримання будь-яких незаконних вигод для себе або для інших осіб.

Аналізуючи наведені норми проекту Рамкової конвенції по боротьбі з корупцією, можна дійти висновку, що суб'єктами корупційних діянь у приватному секторі можуть бути службові особи підприємства, установи та організації, а також державні службовці, що точніше відповідає визначенню службової особи, закріпленого в Кримінальному кодексі України. Отже, фактично вищеперелічені діяння можна вважати службовими злочинами, які за своєю природою є різновидом корупційних діянь.

Цивільна Конвенція про боротьбу з корупцією, ратифікована Законом України від 16.03.2005 р. під корупцією розуміє – прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи.

Розглядаючи дані визначення хабарництва і корупції, можна дійти висновку, що міжнародне законодавство до корупційних правопорушень відносить певні діяння, які за національним законодавством визнаються кримінально караними діяннями – злочинами, зокрема, таке діяння, як шахрайство та хабарництво.

Як зазначають Д.Г. Заброда, Є.М. Ішук досить чітка й ефективна система боротьби з корупцією, яка спирається на солідну нормативно-правову базу та однозначну підтримку суспільства, діє у Фінляндії. Саме цю країну міжнародна неурядова організація по боротьбі з корупцією

«Трансперенсі Інтернешнл» визначає як одну з найменш корумпованих країн серед 133 країн світу [24, с. 65].

Фінляндія як член Європейського Союзу є учасником усіх основних нормативних документів Євросоюзу з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією. Фінський законодавець закрив принципи попередження та застереження вчинення злочинів у кожному нормативно-правовому акті, що визначають конкретну сферу діяльності, а не вид злочину.

Згідно з положеннями Кримінального Кодексу Фінляндії за вчинення дій, що можуть кваліфікуватися як «корупція», передбачено санкції від штрафу до ув'язнення строком до чотирьох років в залежності від ступеня суспільної небезпеки злочину.

Бельгія розширила поняття корупції стосовно зловживання владою, не обмежуючись лише кримінальним аспектом, а й залишивши місце для таких понять, як роз'яснення норм (правил, стандартів), їх нагадування, транспарентність поведінки, що приведе до вироблення кодексу поведінки (деонтології).

Відомство кримінальної поліції федеральної землі Нижня Саксонія впровадило прийом анонімних повідомлень від громадян про економічні злочини. У структурі Міністерства внутрішніх справ Словацької Республіки діє Антикорупційний комітет, до повноважень якого» входить проведення превентивних заходів та розслідування фактів корупції серед співробітників міністерства та поліцейських структур країни.

З метою отримання інформації про посадові злочини та локалізації цього явища в правоохоронних структурах установлено спеціальну телефонну лінію, за допомогою якої громадяни країни можуть повідомляти про відомі їм протиправні дії правоохоронців.

Зокрема, у Швеції незалежним моніторингом за рівнем корумпованості в тих чи інших сферах суспільства займається створена у 1994 р. громадська організація «Демократичний аудит» яка об'єднує в собі провідних шведських

політологів, економістів та інших науковців. Поряд із моніторингом стану розвитку демократичних свобод у шведському суспільстві ця організація займається вивченням специфічних питань, у т. ч. пов'язаних, із боротьбою з корупцією.

Наприкінці 2002 р. урядом Польщі затверджено Державну програму боротьби з корупцією під назвою «Антикорупційна стратегія». На виконання цієї програми створена та працює Надзвичайна кодифікаційна комісія сейму Польщі, яка готує зміни до Кримінального, Кримінально-процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів.

24 серпня 2006 р. набув дії Закон про «Центральне антикорупційне Управління (ЦАУ, Centralny Urząd Antykorupcyjny)». Основною метою діяльності ЦАУ є боротьба зі зловживаннями владою та використанням привілеїв для досягнення особистої і майнової користі, а також діяльністю, спрямованою проти економічних інтересів держави. ЦАУ повинне переслідувати корупційну злочинність, ретельно перевіряти майнові декларації чиновників та працівників сфери самоуправління, слідкувати за спробами порушити заборону поєднання громадських (державних) функцій із господарською діяльністю. Ще однією особливістю ЦАУ є те, що це перша служба в історії сучасної Польщі, в якій буде законодавчо заборонено працювати колишнім працівникам спецслужб Польської Народної Республіки.

Натомість частину співробітників до ЦАУ набиратимуть із Центрального слідчого управління, яке входить до структури МВСіА, та АВБ.

Для боротьби з проявами корупції в лавах суддівського корпусу, інших учасників судового процесу зали проведення засідань у польських судах з 2006 р. почали обладнуватись відеокамерами та мікрофонами, які дозволять фіксувати хід судових засідань та поведінку кожного з їх учасників (суддів, прокурорів, адвокатів, протоколістів).

Досить значний ефекту справі протидії корупційним явищам досягнуто при застосуванні Закону Республіки Польща від 16 листопада 2000 р., яким створено новий державний орган фінансової розвідки, ідо передбачає втілення таких завдань: припинення злочинних дій у фінансовому секторі та створення банку даних для всіх компетентних державних інститутів, які протидіють використанню нелегальних джерел доходів.

Існує також зворотній зв'язок: правоохоронні органи надають необхідну інформацію органу фінансової розвідки для її використання відносно зобов'язаних інститутів (припинення угод, блокування рахунків тощо).

У Румунії з 2000 р. діє закон No 78/2000 «Про попередження, виявлення та покарання корупційних дій», а з 1 березня 2003 р. набув чинності закон No 39 від 21 січня 2003 р. «Про попередження та боротьбу з організованою злочинністю».

В Австрії, Чехії, Швеції та в деяких інших, немає єдиного спеціального закону у сфері боротьби з корупцією. У цих країнах нормативно-правові документи з названих питань охоплюють низку законодавчих актів, а діяльність державних органів регламентована відповідними частинами Кримінального кодексу або, як один із варіантів, відбувається на ґрунті співробітництва з міжнародними організаціями, насамперед Інтерполом і Європолом.

Питання корупції та хабарництва виписані у загальному шведському законодавстві, зокрема Кримінальному кодексі, Кодексі про судочинство, Акті про аудит та інших законодавчих і підзаконних актах.

Урядом Румунії у березні 2003 р. створена спеціалізована структура по боротьбі з корупцією – Національна Прокуратура по Антикоруупції. (Зазначена прокуратура розслідує справи, в яких спричинена матеріальна шкода дорівнює еквіваленту 100 тис. євро, або протиправні дії, які скоєні членами парламенту, уряду, судових органів, префектами, керівниками державних організацій, банків тощо) [37].

Зокрема, в Угорській Республіці було створено комісію з фахівців у галузях права, управління та економіки, якою на сьогодні розроблені проекти та внесені зміни і доповнення до понад 20 законодавчих актів. Серед основних нововведень, спрямованих на протидію корупції, експерти відзначають:

- обмеження обігу готівкових коштів і запровадження порядку здійснення розрахунків між господарськими структурами на суми понад 200 тис. форинтів (одна тисяча доларів США) лише через банківські установи; зменшення кола осіб, які мають відстрочки та пільги у сплаті податку та митних зборів;

- звуження поняття податкової таємниці та підвищення рівня інформованості державно-адміністративних органів (передусім податкового управління, поліції та фінансово-митної служби).

Комплексна боротьба проти корупції є антикорупційна стратегія Нідерландів, яка включає такі процедурні та інвестиційні заходи:

- постійна звітність та гласність у питаннях виявлення корупції та обговорення наслідків-покарань за корупційні діяння. Щорічно міністр внутрішніх справ цієї країни представляє доповідь парламенту про виявлені факти корупції та прийняті заходи з покарання осіб, що замішані у корупції;

- розроблення системи моніторингу можливих точок виникнення корупційних дій у державних та суспільних організаціях та жорсткого контролю за діяльністю осіб, що перебувають в цих точках;

- створення системи прав і обов'язків посадових осіб з вказівкою на їх відповідальність за порушення посадової етики, включаючи корупцію. Ця система вказує також на правила поведінки щодо виправлення допущених порушень;

- основною мірою покарання за корупційну дію є заборона працювати у державних організаціях та втрата соціальних пільг, котрі надає державна служба, наприклад, пенсійного та соціального обслуговування. Шкала покарань включає також штрафи та відсторонення від виконання обов'язків;

- у всіх значущих організаціях, наприклад у міністерствах, існують служби внутрішньої безпеки, обов'язком яких є реєстрація та виявлення помилок чиновників, їх навмисних та випадкових порушень чинних правил та наслідків таких порушень. Державні організації намагаються заохочувати позитивні дії посадових осіб. Система заохочень спрямована на те, щоб чиновнику було вигідно і в матеріальному, і в моральному планах працювати чесно й ефективно;

- організована система підбору осіб на посади, небезпечні з точки зору корупції;

- матеріали, пов'язані з корупційними діями, якщо вони не стосуються системи національної безпеки, в обов'язковому порядку стають доступними для громадськості;

- кожен чиновник має право ознайомитися з інформацією, що характеризує його як з позитивного, так і з негативного боку;

- існує спеціальна система навчання чиновників, що роз'яснює, зокрема, політичну та суспільну шкоду корупції і можливі наслідки;

- створена система державної безпеки по боротьбі з корупцією на зразок спеціальної поліції, яка володіє значними повноваженнями щодо виявлення випадків корупції;

- чиновники в усіх рівнів зобов'язані реєструвати відомі їм випадки корупції, і ця інформація відповідними каналами передається до міністерства внутрішніх справ та юстиції;

- велику роль у боротьбі з корупцією відіграють засоби масової інформації, котрі оприлюднюють випадки корупції і часто проводять незалежні розслідування.

Належні результати дає започаткування «культури прозорості», яка винайдена у Сеулі (Корея). Це онлайн система контролю за розглядом звернень громадян чиновниками, міської адміністрації.

Програма «OPEN» є досить простою. Як тільки громадянин подає заяву до відповідного відділу адміністрації, його співробітники розміщують

інформацію про цю заяву на сайті «OPEN». Через Інтернет громадяни можуть дізнатися у реальному часі, чи зареєстроване їхнє звернення, хто ним займається, коли можна очікувати його вирішення, а якщо прохання не задоволене, то з яких причин це сталося. Вільний доступ до інформації про стан справ виключає необхідність особистих контактів з чиновниками або пропонування їм хабарів.

Слід звернути увагу й на створення самостійного органу для виявлення та припинення корупційних діянь чиновників найвищого щабля. Незважаючи на дискусійний характер цієї ідеї, як засіб інтенсифікації процесів подолання корупції її необхідно підтримати [41].

Цікавим для запозичення в Україні є досвід Сполучених Штатів Америки у сфері державної політики щодо запобігання та протидії корупції, рівень якої є набагато нижчим ніж в Україні. Цих результатів вдалося досягти завдяки впровадженню цілого комплексу різноманітних заходів, серед яких варто окрему увагу зупинити на діяльності комітетів з етичних правил міст та штатів, головним завданням яких є саме запобігання та попередження корупції. Подібні комітети функціонують в кожному місті та штаті в Сполучених Штатах Америки.

Функції комітетів з етичних правил міст

1. Інформаційна функція – спілкування з публічними службовцями з метою підвищення рівня їхніх знань з питань діючого антикорупційного законодавства та етичних правил відбувається за допомоги Інтернет-сторінок кожного комітету з етичних правил міста та штату. Ці Інтернет-сторінки є якісними інформаційними ресурсами, де публічний службовець може отримати якісну інформацію у досить доступній формі.

2. Консультативна функція – публічні службовці в будь-який момент робочого часу можуть звернутися до комітету з питань роз'яснення положень антикорупційного законодавства та етичних правил у разі виникнення сумнівів щодо правильного їх застосування з метою недопущення правопорушень.

Відповідь на звернення надається на протязі однієї доби, проте, якщо питання не є складним, відповідь надається відразу.

3. Контрольна функція – кожного року комітети проводять іспити серед публічних службовців на знання антикорупційного законодавства та етичних правил. Іспит проходить через мережу Інтернет на сторінці відповідного комітету, де публічні службовці відповідають на питання.

4. Правотворча функція – комітети досить активно вивчають недоліки антикорупційного законодавства та етичних правил, розробляють проекти внесення змін до відповідних нормативно-правових актів.

Враховуючи закордонний досвід, ми дійшли висновку, що реформування системи забезпечення протидії корупції є одним із визначальних напрямів на шляху до її подолання. З цією метою пропонується здійснити наступні заходи:

- започаткування багатоцільової системи протидії корупції;
- створення Спеціалізованого антикорупційного суду та надання Національному антикорупційному бюро права автономного зняття інформації з каналів зв'язку;
- удосконалення діяльності Національного агентства із запобігання корупції щодо забезпечення ефективної перевірки е-декларацій високопосадовців та оперативного реагування на виявлені порушення;
- обрання керівництва та запуск Державного бюро розслідувань, яке буде протидіяти корупції в структурах правоохоронних органів;
- запуск Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;
- удосконалення діяльності фінансової розвідки (фінмоніторингу);
- спрощення процедури податкової звітності та сплати податкових і неподаткових платежів;
- посилення вимог до діяльності контрольно-наглядових органів, подальше скорочення кількості необхідних ліцензій, дозволів, патентів;

- розмежування повноважень органів державної влади щодо надання адміністративних послуг і виконання контрольно-наглядових чи інспекційних функцій;
- остаточна відмова від негрошових форм розрахунків у господарському комплексі України;
- забезпечення прозорості процесів приватизації, а також здійснення державних закупівель та проведення тендерів і аукціонів;
- розвиток електронного урядування;
- реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування з метою забезпечення її професійності;
- залучення населення до створення громадських організацій у протидії корупції;
- формування системи підготовки фахівців з антикорупційної діяльності та проведення антикорупційної освіти в системі підготовки фахівців усіх спеціальностей.

ВИСНОВКИ

Отже, відповідно до мети роботи та поставлених в завдань, нами зроблено ряд висновків:

1. Провівши огляд літературних джерел, ми дійшли висновку, що корупцію можна визначити як соціальне, системне явище, що полягає в неправомірному використанні особами, які мають владні чи управлінські повноваження, власного становища, статусу, авторитету в особистих або корпоративних інтересах, що призводить до розкладання, деградації влади та соціального управління.

2. Досліджено основні підходи до класифікації корупції. Зокрема, виокремлено чотири основні рівні (види) корупції:

- високорівнева» (або «елітарна», «можновладна») корупція;
- корупція в середніх ешелонах влади (обласного рівня);
- корупція «низова»;
- корупція «від злиднів».

Крім зазначеної класифікації, пропонуємо поділяти корупцію за:

- сферами діяльності:

1) політична; 2) економічна, або ділова (бізнес-еліта країни). В нашій країні, де влада зрослася з бізнесом, цей поділ є досить умовним; 3) побутова (традиції віддячити за роботу дрібному чиновнику, лікарю та ін.);

- гілками влади:

1) корупція чиновництва у сфері законодавчої влади; 2) виконавчої влади; 3) судової влади. Сюди ж слід віднести й корупцію з боку посадових осіб правоохоронних та контрольно-наглядових органів;

- часом вчинення:

1) ситуативна; 2) корупція на постійній основі, коли це стає способом життя службовця, істотним матеріальним поповненням власного бюджету (або його основною статтею).

3. Встановлено, що мета діяльності суб'єктів протидії корупції полягає в створенні системи дійової і ефективної протидії корупції, уповільненні темпів зростання корупції, зменшення її обсягів, виявлення та усунення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційних правопорушень.

4. Запропоновано класифікувати принципи діяльності суб'єктів протидії корупції на загальні (притаманні всій системі права), міжгалузеві (притаманні декільком галузям права), спеціальні (галузеві) та специфічні (притаманні виключно діяльності суб'єктів протидії корупції).

5. В ході дослідження ми дійшли висновку, що правову основу запобігання корупції становлять Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, Закони України «Про національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про прокуратуру», міжнародні договори, згоду на обов'язковість виконання яких надано Верховною Радою України, а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами. Нормативно-правове забезпечення запобігання та протидії корупції, як свідчить аналіз практики, помітно відстають від потреб практичної діяльності. В них допускаються нечіткість формулювань, неповнота розгляду загальних положень і окремих важливих тактичних питань.

6. Щодо стану корупції, то у Україна посіла 129-те місце серед 180-ти країн у світовому Індексі сприйняття корупції (CPI) за 2018 рік. За минулий рік Україні вдалося заробити лише один додатковий бал. За результатами світового Індексу сприйняття корупції у 2017 році Україна посіла 130 місце за рівнем сприйняття корупції зі 168 країн.

7. Встановлено, в Україні на сучасному етапі сформована достатньо ефективна інституціональна система протидії корупції, у сфері підприємництва зокрема. До антикорупційних органів в Україні належать: Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна

прокуратура Національне агентство з питань запобігання корупції, Національна поліція, органи прокуратури.

8. Встановлено, що основною метою державної антикорупційної політики є створення та організація дієвої системи запобігання і протидії корупції, виявлення та усунення її передумов і наслідків, а також визначення шляхів забезпечення невідворотності покарання за вчинення корупційних діянь.

До основних завдань антикорупційної політики може бути віднесено оптимізацію механізму правового регулювання між інститутами публічної влади; зміцнення законності і правового порядку шляхом створення системи взаємодії різних правоохоронних органів, задіяних у боротьбі з корумпованими чиновниками й іншими суб'єктами, втягнутими в цей вид злочинів; підвищення правової культури державних службовців і громадян.

9. Однією зі складових системи запобігання та виявлення корупції є прийняття та впровадження органами влади антикорупційних програм, які є комплексом правил, стандартів і процедур щодо виявлення, протидії та запобігання корупції.

Відповідно до статті 19 Закону України «Про запобігання корупції», антикорупційні програми в обов'язковому порядку приймаються в Адміністрації Президента України, Верховній Раді, Кабінеті Міністрів, Генеральній прокуратурі, Службі безпеки та інших центральних органах виконавчої влади, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях, державних цільових фондах. Програми затверджуються щорічно до 1 березня та підлягають погодженню Національним агентством з питань запобігання корупції.

10. Виділення та вивчення закордонних програм, які спрямовані на протидію хабарництву та корупції, що довели на практиці свою ефективність, являє собою величезні перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду, особливо за відсутності власного реально діючого механізму протидії корупції.

Щодо пропозицій в сфері запобігання та протидії корупції можемо виділити наступні:

1 Доопрацювання законів України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні», «Про Державне бюро розслідувань», «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» та «Про Антикорупційну стратегію на 2018–2020 роки». А саме, змінити неконкретні поняття такі як: «продовжити реформування», «удосконалити механізм», «забезпечити удосконалення законодавства» «посилити», «завершити», «приділити належну увагу» конкретними заходами, які будуть мати статус закону та визначатимуть конкретний спосіб як пропонується удосконалити, поліпшити, змінити...

Також необхідно доопрацювати проект закону "Про захист викривачів корупції" який надає правове визначення поняттям "викривач", "повідомлення про корупцію", та має на меті створення системи правових заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно й на обґрунтованих підставах повідомляють про факти корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, а також членів їх сімей

2. Збереження положень Статті 368-2. Кримінального Кодексу України (незаконне збагачення). На даний момент, погляди як на дієвість, так і на конституційність цієї статті КК різняться. Критики нової редакції статті про незаконне збагачення висловлюють тезу про її невідповідність положенням Конституції, а саме презумпції невинуватості особи. На міжнародному рівні ідея криміналізації незаконного збагачення відображена у Конвенції ООН проти корупції, на українському рівні лише в статті 368-2 КК, у разі, якщо Конституційний Суд прийме рішення не відповідності даної статті Конституції України – в країні деякий час буде прогалина в законодавстві, що послабить антикорупційну політику держави. Як альтернатива може бути

зміненна диспозиція даної статті на "Незаконне набуття активів... у значному розмірі", що знесе нанівець дану статтю.

3 Законодавча підтримка громадських організацій, що займаються протидією корупції. На даний момент в суспільстві триває щодо доцільності законопроектів №6674 (про зміни до Закону про Громадські об'єднання) та №6675 (про зміни до Податкового кодексу), у яких передбачається посилення звітності неприбуткових організацій, зокрема, за освоєння міжнародної грошової допомоги, та відповідальності за помилки у таких звітах. Все це говорить про необхідність проведення додаткових обговорень з громадськістю. За ст. 13 Конвенції проти корупції, кожна держава-учасниця повинна вживати належних заходів для сприяння активній участі громадянського суспільства у запобіганні корупції й боротьбі з нею, та для поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпек корупції.

На сьогодні в Україні близько 200 неурядових організацій декларують свою антикорупційну спрямованість. Однак їх діяльність не стала механізмом, що реально впливає на ситуацію у сфері боротьби з корупцією. Протидія корупції в Україні, яка повинна включати організацію суспільної активності, зіштовхується з серйозною перешкодою. Це, передусім, інформаційний вакуум, що стосується корупції як складної, багатоаспектної проблеми. Інформаційне тло складають публікації щодо корупції в ЗМІ, зміст яких зводиться до опису окремих аспектів корупції

Однак, у контексті інтеграції України до міжнародних структур і Європейського Союзу зокрема національний уряд має продемонструвати активну співпрацю з громадянським суспільством. Особливого значення це набуває в рамках оцінювання міжнародними антикорупційними організаціями прогресу органів влади України щодо запобігання та протидії корупції. Тому громадським організаціям антикорупційного спрямування варто використовувати ці механізми, протидіючи та/чи у відповідних

випадках співпрацюючи з державними органами, добросовісно виконуючи свою роль і поступово посилюючи свій вплив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абилкаиров М.Р. Коррупция как социально негативное явление / М.Р. Абилкаиров, М.М. Камназаров, С.М. Рахметов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sud.gov.kz/rus/content/korruptsiya-kak-socialno-negativnoe-yavlenie>.
2. Александров С. Г. Юридическая дефиниция «коррупция»: понятие, особенности методологического познания / С. Г. Александров // История государства и права. – 2007. – № 11. – С. 2–8.
3. Американська конвенція проти корупції, прийнята на третьому пленарному засіданні ООН 29 березня 1996 року /У Матеріали міжнародного семінару «Антикорупційні розслідування та стратегія попередження корупції» (Київ, 15-16 травня 2002 року). –К, 2002. –С. 68-78.
4. Андрійко О. Ф. Поняття і система засобів забезпечення законності у державному управлінні / О. Ф. Андрійко ; ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Вид-во «Юридична думка», 2004. – 584 с.
5. Астафьев В.А. Коррупция как особая формаэкономических отношений в обществе : автореф. дис. на соискание ученой степени кан. экон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория» / В. А. Астафьев. – Тамбов, 2010. – 22 с.
6. Бадалова О. С. Загальні історико–правові аспекти боротьби з корупцією / О.С.Бадалова // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 11. – С. 149 – 153.
7. Бездольний М. Ю. Адміністративно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо протидії корупції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Бездольний Максим Юрійович ; Харківськ. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2009. – 20 с.
8. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.

9. Валушко І. В. Соціальні чинники протидії корупції в Україні / І. В. Валушко // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 2. – С. 69–73.
10. Волженкин Б.В. Коррупция / Б.В. Волженкин // Серия «Современные стандарты в уголовном праве и уголовном процессе». – СПб., 1998. – 44 с.
11. Гаращук В. М. Законність у сфері державного управління / [Гаращук В. М., Битяк Ю. П., Дьяченко О. В. та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.
12. Гвоздецький В.Д. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище / В.Д. Гвоздецький // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 63. – С. 139–145.
13. Гишинский Я.И. Коррупция: теория, российская реальность, социальный контроль / Я.И. Гишинский // Криминология: вчера, сегодня, завтра : труды Санкт-Петербургского криминологического клуба. – Бишкек : Изд-во Промтехком, 2003. – № 1 (6). – С. 238–255.
14. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах : [учеб. пособие для филол. спец. вузов] / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высш. шк., 1987. – 104 с.
15. Горб Н. О. Наруга над могилою: кримінально-правовий та криминологічний аналіз: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Горб Н. О. – Запоріжжя, 2005. – 225 с.
16. Гришова І.Ю. Научные подходы к методологии выявления элементов теневой деятельности на предприятиях Украины/ О.О. Красноруцкий, И.Ю. Гришова // Вестник Ивановского государственного университета. Сер. "Экономика". — 2016. — №1 (27). — С.13—18.
17. Гришова І. Ю. Економікополітичні конфлікти на сучасному етапі [Текст] / І.Ю. Гришова, О.Б. Наумов, О.О. Давидюк // Український журнал прикладної економіки. — 2016. — Т. 1. — № 2. — С. 36—49.
18. Гришова І.Ю. Корупційні ризики та зарубіжна методологія їх оцінки в системі економічної безпеки / І.Ю. Гришова. О.О. Красноруцький //

Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал / Черніг. нац. технол. унт. — Чернігів: Черніг. нац. технол. унт, 2015. — № 4 (4). — С. 40—46.

19. Гуртовенко І. П. Історичний аспект корупції / І. П. Гуртовенко // Запорізькі правові читання : матеріали щорічної міжнар. наук. – практ. конф. (17-18 травня 2012 р.) / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. – Запоріжжя, 2012. – С. 74 –77.

20. Декларація Організації об'єднаних націй про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16 грудня 1996 р. // Міжнародні правові акти та законодавчо окремих країн про корупцію/ Упоряд.: М.І. Камлик та ін. –К.: Школяр, 1999. –480 с.

21. Дьомін І. А. Адміністративно-правові засади запобігання та протидії корупції міліцією України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / І. А. Дьомін ; Відкритий міжнар. ун-т розв. людини «Україна». – К., 2011. – 16 с.

22. Дьомін І. А. Межі адміністративної діяльності міліції щодо запобігання та протидії корупції / І. А. Дьомін // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 79–85 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2010_1_15.pdf.

23. Журавльова О. «Корупція – стоп!» – не чергове гасло, а відповідь на виклики сучасності / О. Журавльова // Фінансовий контроль. – 2014. – No 1. –С. 14 – 17.

24. Заброда Д.Г., Колпаков В.К. Адміністративно–правові проблеми взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією: Монографія. – Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-тет внутр. справ, 2007. – 147 с.

25. Загребская декларация о международном сотрудничестве в борьбе с терроризмом, коррупцией и транснациональной организованной преступностью: Принята на практикуме экспертов по теме «Международное сотрудничество в борьбе с терроризмом, коррупцией и

транснаціональної організованої преступністю» (Загреб, Республіка Хорватія, 7-9 марта, 2005 г.)

26. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : [у 3 кн.] / А. П. Закалюк. – Київ : Ін Юре, 2007. – . – Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів, 2007. – 712 с.

27. Інформаційна-аналітична довідка про виконання державними органами та органами місцевого самоврядування антикорупційних програм у 2017 році <https://nazk.gov.ua/sites/default/files/analiz2017rik.pdf>

28. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: прийнятий 34-ю сесією Генеральної асамблеї ООН 17 груд. 1979 р. // Документ ООН А/34/46, ООН, 1980. – С. 208–240.

29. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Дод. До № 51. – Ст. 1122.

30. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції Конвенцію ратифіковано із заявами Законом N 251-V (251-16) від 18.10.2006.

31. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р.

32. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : прийнята на 58-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 31 жовтня 2003 року (Конвенцію ратифіковано із заявами Законом No 251-V від 18.10.2006 р.) // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — 2006. — No 50. — Ст. 496; 2007. — No 49. — Ст. 2048.

33. Конвенція Організації Об'єднаних націй проти корупції від 29 вересня 2003 р.: Підписана Україною 12 грудня 2003 р. у м. Меріда (Мексиканські Сполучені Штати).

34. Конвенція про корупцію у контексті кримінального права (ETS 173): Прийнята Радою Європи (м. Страсбург) 4 листопада 1998 р. і

відкрита дія підписання 27 січня 1999 р. // Матеріали міжнародного семінару «Антикорупційні розслідування та стратегія попередження корупції» (Київ, 15-16 травня 2002 р.). – К., 2002. – С. 49-61.

35. Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію: Прийнята Радою Європи (м. Страсбург) 4 листопада 1998 р. і відкрита для підписання 27 січ. 1999 р. // Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію / Упоряд.: М.І. Камлик та ін. - К.: Школяр, 1999. – 480 с.

36. Користін О. Є. Загальні підходи до визначення корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ / О. Є. Користін, А. І. Посполітак // Право і суспільство. – 2014. – № 2. – С. 170–176.

37. Коррупция в сфере государственного управления [Электронный ресурс] : Резолюция A/CONF.144/28/Rev.1 VIII Конгресса ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями (г. Гавана, 27 августа – 7 сентября 1990 г.). – Режим доступа: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/uncc/uncc_ph_r.pdf. – Загл. с экрана.

38. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз : [монографія] / Г. В. Кохан. – К. : НІСД, 2013. – 232 с.

39. Кохан С. О. Забезпечення відповідальності та запобігання корупції у державній кадровій політиці [Електронний варіант] / С. О. Кохан // Державне управління: теорія і практика. – 2007. – № 1. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2007-1/txts/07ksodkp.htm>.

40. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) [Електронний ресурс] : міжнародний документ від 27 січ. 1999 р. № ETS173. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_101. – Назва з екрана.

41. Лазоренко С. Базові принципи та елементи антикорупційної політики в Україні [Електронний ресурс] / С.Лазоренко, К.Бабенко. — Режим доступу <http://kaas.gov.ua/law-library/articles/b/558>.

42. Лопашенко Н. А. Противодействие российской коррупции: обоснованность и достаточность уголовно-правовых мер / Н. А. Лопашенко // Проблемы борьбы с проявлениями криминального рынка. – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 2005. – С. 21–35.

43. Марич М. І. Чинники корупції та організованої злочинності в сучасному суспільстві / М. І. Марич // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 340 – 344.

44. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : [монографія] / М. І. Мельник. – Київ : Атіка, 2001. – 304 с.

45. Мельник М. І. Науково-практичний коментар Закону України «Про боротьбу з корупцією» / М. І. Мельник, А. І. Редька, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2003. – 320 с.

46. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) / М.І. Мельник. – К. : Юридична думка, 2004. – 400 с.

47. Молдаван Є. С. Морально-світоглядні принципи подолання корупції на державній службі / Є. С. Молдаван // Університетські наукові записки. – 2009. – № 3 (31). – С. 291–295.

48. Молдован Е. С. Морально-ідеологічні засоби запобігання і протидії корупції на державній службі України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управлін. : 25.00.03 / Ельвіра Степанівна Молдован. – Дніпропетровськ, 2013. – 19 с.

49. Наумов О.Б. Інституційні детермінанти й стратегічні напрями економічного розвитку національного господарства / І.Б. Жилиєв, О.Б. Наумов, Л.М.Наумова// Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. — № 5. — С. 89—95.

50. Онищенко Л. Профілактичний акцент щодо корупції... Документи СРСР / Л. Онищенко // Незалежний аудитор. – 2013. – № 4. – С. 101–104.

51. Онищук О. О. Загальний метод протидії корупції в Україні / О.О.Онищук // Форум права [Електронний ресурс]. — 2010. — № 2. — Режим доступу : <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09eomdvu.pdf>.

52. Пояснювальна записка до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://crimecor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article;jsessionid=F3A149F998CA5D901366DEF8F6E8349E?art_id=49138&cat_id=46352. — Назва з екрана.

53. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 5 жовт. 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 34. — Ст. 266.

54. Про запобігання корупції [Електронний ресурс] : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>. — Назва з екрана.

55. Про засади запобігання та протидії корупції [Електронний ресурс] : Закон України від 7 квіт. 2011 р. № 3206-VI. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3206-17/page>. — Назва з екрана.

56. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 21 жовт. 2011 р. № 1001/2011. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001/2011>. — Назва з екрана.

57. Про Національне антикорупційне бюро України» Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> — Назва з екрана.

58. Рабинович М. П. Основи загальної теорії права та держави / Рабинович М. П. — К., 1994. — 104 с.

59. Рамкове рішення Ради про боротьбу з корупцією в приватному секторі [Електронний ресурс] : міжнародний документ від 22 лип. 2003 р. № 2003/568/ПВД. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_945. — Назва з екрана.

60. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1977. – 776 с.
61. Соловійов В. Запобігання і протидія корупції в державному управлінні України [Текст] : монографія / В. Соловійов. — К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012. — С. 80.
62. Суперанская А. В. Общая терминология. Вопросы теории / А. В. Суперанская. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 248 с.
63. Телешун С.О. Ефективність запобігання та протидії корупції в Україні: проблеми та перспективи / С.О. Телешун, І.В. Рейтерович, А.Л. Тіньков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.vidkryti-ochi.org.ua/2015/02/blog-post.html
64. Теорія держави і права / за ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. – К., 2003. – 135 с.
65. Типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України за 2017, 2016, 2015 роки http://finmonitoring.in.ua/wp-content/uploads/2018/04/tipologichni-doslidzhennya-ua_2015_16_17.pdf
66. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: монографія / За редакцією доктора економічних наук, професора З.С. Варналія. — К.: НІСД, 2006. — 468 с.
67. Хворостянкіна А. Дефініції в законодавчих текстах: питання теорії [Електронний ресурс] / А. Хворостянкіна. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/6669>. – Назва з екрана.
68. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією [Електронний ресурс] : міжнародний документ від 4 листоп. 1999 р. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_102. – Назва з екрана.
69. Чабанна М. В. Оцінка корупції як не формального політичного інституту та індексування демократичності політичного режиму: кореляційний аналіз / М. В. Чабанна // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса. – 2013. – No 3. – с. 229–258.

70. Чемерис І. В. Особливості етимології терміна «корупція» / І.В. Чемерис // Держава і право. – 2010. – Вип. 50. – С. 577 – 581.
71. Шевченко О. В. Проблемні аспекти боротьби з корупцією в правоохоронних органах України / О. В. Шевченко // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 2 (6). – С. 126–134.
72. Шилінгов В. С. Верховенство права – основоположний принцип правової системи демократичного суспільства / В. С. Шилінгов // Часопис Київськ. ун-ту права : Український науково-теоретичний часопис. – 2009. – № 2. – С. 26–29.
73. Шутак І. Дефекти дефініцій міжнародного права: теоретико-методологічні і техніко-юридичні аспекти / І. Шутак // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – № 3. – С. 85–91.
74. Щодо шляхів та механізмів легалізації тіньових капіталів в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/monitor/monitor_4/01.htm#a1
75. Blumer H. Social Problems as Collective Behavior / H. Blumer // Social Problems. – 1971. – No 18 (Winter).
76. Human Development Report 2007. Millennium Development Goals: A compact among nations to end human poverty. — N.Y., 2008. — P. 44—45.
77. Rose-Ackerman S. The Economics of Corruption / S. Rose-Ackerman // Journal of Political Economy 4. – 1975. – P. 187–203.
78. Wewer G. Politische Korruption / G. Wewer // Politic-Lexicon. / Hsrg. von E. Holtmann unter Mitarbeit von Heinz Ulrich Brinkmann und Heinrich Pehle. Zweite, uberarbeitete und erweiterte Auflage. Munchen; Wein: R. Oldenbourg Verlag, 1994.